

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิตกับเอกลักษณ์แห่งตนและความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. อาชีวศึกษา
2. ต้นทุนชีวิต
3. เอกลักษณ์แห่งตน
4. ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

อาชีวศึกษา

ความหมายของการอาชีวศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประเภทอาชีวศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพให้เป็นการกำลังแรงงานที่มีฝีมือ หรือศึกษาต่อในระดับอาชีพชั้นสูง โดยมีแนวการจัดการอาชีวศึกษา เพื่อเน้นความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เป็นหลักสูตรช่างฝีมือ เพื่อพัฒนากำลังคนระดับฝีมือให้มีความชำนาญ เฉพาะด้าน มีคุณธรรม บุคลิกภาพ และเจตคติที่เหมาะสม สามารถประกอบอาชีพได้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน และประกอบอาชีพอิสระ สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเปิดโอกาสให้เด็กเรียนได้อย่างกว้างขวาง เพื่อเน้นความชำนาญเฉพาะด้านด้วยการปฏิบัติจริง สามารถเลือกวิธีการเรียนตามศักยภาพและโอกาสของผู้เรียน ถ่ายโอนผลการเรียน สะสมผลการเรียน เทียบความรู้และประสบการณ์

จากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระได้ เป็นหลักสูตรที่สนับสนุนการประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานและองค์การที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และเปิดโอกาสให้สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้ตรงตามความต้องการ และสอดคล้องกับสภาพของชุมชนในท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมอาชีวศึกษา, 2546, หน้า 1)

วีระพันธ์ สิทธิพงษ์ (2540, หน้า 6) กล่าวว่า การอาชีวศึกษา หมายถึง การศึกษาเพื่อเตรียมบุคลากรด้านฝีมือระดับคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี สำหรับอาชีพหนึ่งหรือกลุ่มอาชีพช่าง และงานต่าง ๆ การอาชีวศึกษาตามปกติจัดขึ้นในระดับมัธยมปลาย จะต้องจัดให้มีการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาทฤษฎีสัมพันธ์ และฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาฝีมือที่ต้องการสำหรับอาชีพหนึ่ง ๆ สัดส่วนของวิชาต่าง ๆ จะแตกต่างกัน แต่ตามปกติแล้วต้องเน้นการฝึกปฏิบัติ

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ (2542, หน้า 3) กล่าวว่า การอาชีวศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับอาชีพหนึ่งหรือกลุ่มอาชีพ โดยจัดเป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งพัฒนาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในด้านทักษะหรือความชำนาญ (psychomotor domain) ด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive domain) และด้านจิตพิสัย (affective domain) เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่ตนเองเลือกเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาวิชาชีพระดับไม่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งจัดการเรียนวิชาสามัญ วิชาชีพ การฝึกงาน และวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นภาคปฏิบัติ ทำให้มีทักษะด้านการปฏิบัติวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานประกอบการ และตลาดแรงงาน

ความสำคัญของการอาชีวศึกษา

นิลวรรณ อมรปิยะพงศ์ (2544) กล่าวว่า การศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นการสร้างคนเพื่อสร้างความเจริญให้กับประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ปัจจุบันประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปสู่การผลิตในภาคอุตสาหกรรม การบริการ และ

การเกษตรที่ทันสมัย จึงจำเป็นที่จะต้องผลิตกำลังคนและแรงงานที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี การอาชีวศึกษามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการสร้างความเจริญให้กับประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยการผลิตคนเข้าสู่การแข่งขันในโลกแห่งความรู้ สร้างงาน สร้างอาชีพ ตามความถนัดของแต่ละบุคคล ให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนไม่สำเร็จของนักเรียนอาชีวศึกษา

คำนิยามของสังคม ส่วนใหญ่ยังเห็นว่า การอาชีวศึกษาคือทางเลือกสำหรับผู้เรียนที่มีผลการเรียนต่ำ ผู้ที่มีความประพฤติเกเร ผู้สนใจเรียนทางสายอาชีพเริ่มลดลงเรื่อย ๆ จากปีการศึกษา 2540 มีสัดส่วนผู้เรียนสายอาชีพในระดับมัธยมปลายร้อยละ 45 ลดลงเหลือ 37 ในปีการศึกษา 2541 สายสามมัญมุ่งสู่ระบบมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น อันส่งผลต่อการขาดแคลนกำลังคนระดับฝีมือและระดับเทคนิคในอนาคต (อาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4, 2545, หน้า 3) และในปีการศึกษา 2551 อัตราการเรียนต่อของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของไทย คิดเป็นร้อยละ 98.9 ของผู้สำเร็จการศึกษาในปีการศึกษา 2550 ส่วนอัตราการเรียนต่อของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ที่ร้อยละ 97 ในจำนวนนี้ ศึกษาต่อในสายสามัญ (จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ต่อมัธยมศึกษาปีที่ 4) ร้อยละ 57.9 และสายอาชีวศึกษาร้อยละ 39.1 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552, หน้า 14)

นอกจากจำนวนนักเรียนที่จะเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาน้อยกว่าสายสามัญข้างต้น ปัญหาอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ผู้สำเร็จระดับอาชีวศึกษาลดลง ก็คือ การออกจากโรงเรียนหรือออกกลางคัน (drop out) จากการสำรวจอัตราการสำเร็จการศึกษาปีการศึกษา 2550 พบว่า อัตราการสำเร็จการศึกษาของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (รัฐบาล) พบว่า สายสามัญสำเร็จการศึกษาร้อยละ 85.1 ส่วนสายอาชีวศึกษาสำเร็จการศึกษาร้อยละ 67.6 เมื่อพิจารณาถึงอัตราการคงอยู่ของนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รุ่นปีการศึกษา 2540 พบว่า นักเรียนในปีการศึกษาดังกล่าวคงอยู่ในระบบการศึกษาถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 1 (ปีการศึกษา 2546) ร้อยละ 81.9 และคงอยู่ในระบบการศึกษาถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 4 /อาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 (ปีการศึกษา 2549) ร้อยละ 66.5 โดยจำแนกเป็นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 36.7 และอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1 ร้อยละ 29.8 อย่างไรก็ตาม พบว่า การคงอยู่ของนักเรียน

นักศึกษาในระบบการศึกษา หากพิจารณาตามระดับการศึกษา พบว่าระดับประถมศึกษา (ประถมศึกษาปีที่ 1-6) คงอยู่มากกว่าระดับการศึกษาอื่น ๆ และอาชีวศึกษา (ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1-3) คงอยู่น้อยกว่าระดับการศึกษาอื่น ๆ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552, หน้า 15)

ดาว มงคลสมัย (2543, หน้า 62) กล่าวว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกกลางคันของนักเรียนในประเทศไทยในปีการศึกษา 2543 ได้แก่

1. ปัจจัยด้านภูมิหลังของครอบครัว คือ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวนักเรียน ซึ่งนักเรียนที่ออกกลางคันส่วนใหญ่มีสภาพครอบครัวเข้าข่ายตามข้อบ่งชี้ถึงโอกาสที่จะออกกลางคันสูง ได้แก่ ครอบครัวมีรายได้น้อย ผู้ปกครองมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ คือเพียงร้อยละ 7 มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา ดังนั้นส่วนใหญ่จึงตั้งเป้าหมายการศึกษาของบุตรไว้ต่ำ มีผู้ปกครองร้อยละ 27 ที่รับภาระคนเดียวในการดูแลนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จากการหย่าร้าง นอกจากนี้ ผู้ปกครองจำนวนมากขาดความเอาใจใส่ติดตามผลการเรียนของนักเรียน และหนึ่งในสามของผู้ปกครองมีการย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว

2. ปัจจัยด้านตัวนักเรียน ได้แก่ การเรียนอ่อน สอบตกซ้ำชั้นบ่อย ปัญหาสุขภาพทั้งทางกายและจิต การติดยาเสพติด ปัญหาผู้สาว เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่สืบเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจ และสังคมของครอบครัว

3. ปัจจัยด้านโรงเรียนและครู ได้แก่ ปัจจัยด้านระบบบริหารจัดการของโรงเรียน ประกอบด้วย นโยบายและวิธีปฏิบัติของโรงเรียนเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีการสอนระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

แม้ว่าระบบอาชีวศึกษาส่วนหนึ่งจะประสบความสำเร็จในการพัฒนากำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างเร็ว แต่ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านความไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ จากข้อมูลข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความต้องการของผู้สำเร็จอาชีวศึกษาไม่สัมพันธ์กับตลาดแรงงาน กล่าวคือ ตลาดแรงงานต้องการ แต่นักเรียนเลือกเรียนน้อย เพราะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้อาชีวศึกษา การศึกษาระดับอาชีวศึกษามักถูกมองว่าเป็นการศึกษาชั้นสองในระบบการศึกษา กล่าวคือ เป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง ไม่สามารถเข้าเรียน

ทางสายสามัญได้ นักเรียนอาชีวศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่อาจมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่มากนัก ภาพที่ติดอยู่ในใจเมื่อพูดถึง อาชีวศึกษา ยังอาจคิดถึงปัญหาความรุนแรง นักเรียนยกพวกตีกัน ทะเลาะวิวาท ที่ตกเป็นข่าว บนหน้าหนึ่งทางหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยครั้ง ปัญหาเรื่องคุณภาพการศึกษาที่ตกต่ำ รวมถึงปัญหาการก้าวเข้าไปเป็นกลุ่มเสี่ยงด้านยาเสพติด ชู้สาว และการมีเพศสัมพันธ์ ก่อนวัยอันควร ปัญหาเหล่านี้ทำให้เด็กเลือกเรียนอาชีวศึกษาน้อยกว่า และมีปัญหานักเรียน ออกกลางคันมากกว่าระดับสามัญศึกษา แต่ก็มีเด็กส่วนหนึ่งตั้งใจมาเรียนอาชีวศึกษาจริง แต่ก็อาจจะไม่ได้มาเรียนเพราะพ่อแม่กลัวว่าถ้าให้ลูกมาเรียนแล้ว ก็ไม่แน่ใจว่าลูกจะมีชีวิต รอดปลอดภัยจนสำเร็จการศึกษา

ต้นทุนชีวิต

ความสำคัญของต้นทุนชีวิต

สุริยเดว ทรีปาตี (2552ข, หน้า 2) กล่าวว่า ต้นทุนชีวิต (development assets) ไม่ใช่ ของใหม่ แต่เป็นของที่มีมาเดิมอยู่แล้ว สมัยก่อนสังคมไทยเป็นครอบครัวขยาย มีชุมชน ที่เข้มแข็ง มีความสมานฉันท์ อยู่กันด้วยความรัก มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน รู้จักแบ่งปัน การให้ การทำกิจกรรมร่วมกัน นี่คือนักทุนชีวิตแบบไทย ๆ ที่ดีที่เรามีอยู่แล้ว แต่เมื่อสังคมไทย เปลี่ยนไปด้วยความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และความเป็นสังคมเมืองที่รุกคืบเข้ามาแทนที่ ความมั่งคั่งตามวิถีเดิม ครอบครัวเริ่มอ่อนแอ ชุมชนขาดความเข้มแข็ง กิจกรรมระหว่าง เพื่อนฝูงค่อย ๆ ลดลง การเรียนรู้นอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนก็พลอย ลดน้อยลงไปด้วย ต้นทุนชีวิตของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันจึงอ่อนแอลงไปในหลาย ๆ ด้าน และถ้าต้นทุนชีวิตอ่อนแอ จะมีปัญหาเกิดขึ้นตามมามาก

สุริยเดว ทรีปาตี (2552ก, หน้า 3) กล่าวว่า ต้นทุนชีวิตเด็ก (developmental assets) หมายถึง ปัจจัยสร้างหรือคุณลักษณะที่ดีที่ประกอบด้วยด้านจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อกระบวนการคิด การตัดสินใจ และแสดงออกในรูปแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการเสริมสร้างให้เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การเสริมสร้างต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนนี้ย่อมมาจากการได้รับอิทธิพลจากปัจจัยในตัวเด็กเอง

และจากปัจจัยภายนอก อันได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนและชุมชน ซึ่งหากสามารถควบคุมปัจจัย และเสริมสร้างปัจจัยต่าง ๆ ให้เหมาะสม จะส่งผลต่อการพัฒนาต้นทุนชีวิตที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนเติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข และมีสุขภาวะที่ยั่งยืน

Search Institute (2003) ได้ศึกษาต้นทุนชีวิตมาตั้งแต่ ค.ศ. 1990 โดยได้สำรวจเยาวชนในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากงานวิจัยในพัฒนาการวัยรุ่น ความยืดหยุ่น และอุปสรรค ซึ่ง Search Institute ได้นำต้นทุนชีวิตมาประเมินปัจจัยทางบวกของวัยรุ่นในสหรัฐอเมริกา และพัฒนามาเป็นดัชนีชี้วัดจำนวน 40 ข้อ ในหลายรายงานการศึกษาของอเมริกาพบว่า เยาวชน หรือครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์เกิน 20 ตัวชี้วัด โอกาสที่เยาวชนจะล่อแหลมต่อพฤติกรรมก็จะยิ่งน้อยลง และ Search Institute ทำการศึกษาวัยรุ่นในสหรัฐอเมริกา จำนวน 2.2 ล้านคน พบว่า ต้นทุนชีวิตมีอิทธิพลต่อวัยรุ่น และต้นทุนชีวิตยิ่งมากเท่าไรก็ยิ่งลดพฤติกรรมเสี่ยง ทำให้วัยรุ่นเติบโตได้อย่างดี และค่าเฉลี่ยต้นทุนชีวิตของวัยรุ่นชายน้อยกว่าวัยรุ่นหญิง

พอจะสรุปได้ว่า ครอบครัวเข้มแข็ง เยาวชนแข็งแรง ลดปัญหาสังคมลงได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เครื่องมือที่ใช้วัดต้นทุนชีวิต

การสร้างคุณลักษณะที่ดีเยาวชนไทยโดยอาศัยดัชนีชี้วัดเป็นเครื่องมือหรือกลยุทธ์ที่เป็นอีกวิธีอย่างง่ายที่ทำให้ครอบครัวหรือเยาวชนทราบทิศทางของตนเองได้เป็นอย่างดี ซึ่ง สุริยเดว ทรีปาตี (2552ข, หน้า 11-17) ได้นำแนวคิดเรื่อง ต้นทุนชีวิต (development assets) มาจาก Search Institute ซึ่งมีตัวชี้วัด 40 เป็น 2 หมวด คือ หมวดปัจจัยสิ่งแวดล้อม (external assets) และปัจจัยภายในตัวบุคคล (internal assets) ตามรายละเอียดดังนี้

หมวดปัจจัย สิ่งแวดล้อม (external assets)

1. การได้รับการสนับสนุน (support)

1.1 ครอบครัวให้การสนับสนุนด้วยความรัก และผูกพัน (family support)

1.2 สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และปรึกษาได้ทุกเรื่อง

(positive family communication)

- 1.3 มีผู้ใหญ่ นอกเหนือจากครอบครัวที่ให้การสนับสนุนมากกว่าหรือเท่ากับ 3 คน (other adult relationships)
  - 1.4 ได้รับแรงใจที่ดีจากเพื่อนบ้าน (caring neighborhood)
  - 1.5 ได้รับการสนับสนุนรวมทั้งบรรยากาศที่ดีจากโรงเรียน (caring school climate)
  - 1.6 ได้รับการติดตามเรื่องการเรียนรู้เป็นอย่างดีจากผู้ปกครองทั้งคำแนะนำสื่อการเรียนรู้ ส่งเสริม และติดตามการประเมิน (parent involvement in schooling)
2. การได้รับความสำคัญ (empowerment)
  - 2.1 ผู้ใหญ่ที่อยู่ในชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญ (community values youth)
  - 2.2 ได้รับมอบหมายกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม (youth as resources)
  - 2.3 บำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน ≥ 1 ชม. / สัปดาห์ (services to others)
  - 2.4 รู้สึกอบอุ่น ปลอดภัยในการใช้ชีวิตที่บ้าน โรงเรียนและชุมชนท้องถิ่น (safety)
3. กรอบขอบเขตและการตั้งความหวัง (boundaries and expectations)
  - 3.1 ครอบครัวมีวินัย กรอบกติกาที่เหมาะสม และติดตามสมาชิกในครอบครัว (family boundaries)
  - 3.2 โรงเรียนมีวินัย และขอบเขตที่เหมาะสมและติดตามผลงานและพฤติกรรมของเด็กทุกคน (school boundaries)
  - 3.3 ชุมชนแวดล้อมมีวินัย และขอบเขตที่เหมาะสมและติดตามพฤติกรรมมวลสมาชิกรวมทั้งตัวเยาวชน (neighborhood boundaries)
  - 3.4 ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี (adult role model)
  - 3.5 กลุ่มเพื่อนที่เป็นแบบอย่างที่ดี (positive peer influence)
  - 3.6 ให้กำลังใจและกระตุ้นในการเรียนหรือกิจกรรมที่ดีจากผู้ปกครองและครู (high expectations)
4. การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ (constructive use of time)

- 4.1 เยาวชนมีกิจกรรมสันทนาการนอกหลักสูตร ≥ 3 ชม. / สัปดาห์
(creative Activities)
- 4.2 เยาวชนมีการเล่นกีฬาออกกำลังกาย ≥ 3 ชม. / สัปดาห์ (youth programs)
- 4.3 กิจกรรมทางศาสนา ≥ 1 ชม./สัปดาห์ (religious community)
- 4.4 การมีนัดกับเพื่อน นอกบ้าน เวลากลางคืน ≤ 2 ครั้ง / สัปดาห์ (time at home)

หมวดปัจจัยภายในตัวบุคคล (internal assets)

1. ความมุ่งมั่นในการเรียน (commitment to learning)
  - 1.1 สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน (academic achievement)
  - 1.2 ความกระตือรือร้นในกิจกรรมการเรียน (school engagement)
  - 1.3 ทบทวนวิชาความรู้ / การบ้าน (homework)
  - 1.4 ความผูกพันกับโรงเรียน (bonding to school)
  - 1.5 รักการอ่านหนังสือ (reading for pleasure)
2. การสร้างคุณค่าให้กับตนเอง (positive value)
  - 2.1 การช่วยเหลือผู้อื่น (caring)
  - 2.2 รักความยุติธรรม ไม่แบ่งแยกชนชั้น (equality and justice)
  - 2.3 การมีจุดยืนที่ชัดเจน (integrity)
  - 2.4 ความซื่อสัตย์ (honesty)
  - 2.5 ความรับผิดชอบ (responsibility)
  - 2.6 วินัยในตนเองที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยง (restraint)
3. ความสามารถในการอยู่ร่วมในสังคม (social competencies)
  - 3.1 สร้างทักษะในการตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลดีและผลเสียจากการตัดสินใจ
นั้น (planning and decision making)
  - 3.2 ทักษะในการคบเพื่อน (interpersonal competence)
  - 3.3 ทักษะในการคบค้าสมาคมกับเพื่อนต่างวัยต่างเพศต่างสังคมตลอดจนต่าง
วัฒนธรรม (culture competence)

3.4 ทักษะในการปฏิเสธ (resistance skill)

3.5 ทักษะในการแก้ปัญหาขัดแย้งด้วย สันติวิธีรวมทั้งการขจัดความโกรธ

(Peaceful conflict resolution)

4. เอกลักษณ์ของบุคคลในเชิงบวก (positive identity) ซึ่งมี 4 ตัวชี้วัด

4.1 วิธีขจัดความเครียด (personal power) สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้ดี

4.2 คุณค่าของตนเอง (self esteem)

4.3 ความรู้สึกว่ามีชีวิตที่มีความหวัง (sense of purpose)

4.4 มีเป้าหมายของชีวิต (positive view of personal future) และมองโลกใน

แง่ดี

แต่ด้วยความแตกต่างในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ศาสนา ลักษณะครอบครัวสังคมโดยสิ้นเชิง ทำให้ต้องปรับ 40 ตัวชี้วัดของ Search Institute ให้เหมาะสมกับประเทศไทย เพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สุริยเดว ทรีปาตี (2552ข, หน้า 18) จึงได้พัฒนามาเป็นแบบสำรวจที่ประกอบด้วยตัวชี้วัด 48 ข้อ และได้แบ่งต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย เป็น 2 หมวด และทั้ง 2 หมวด ประกอบด้วย พลัง 5 พลัง คือ

1. หมวดต้นทุนชีวิตภายใน (internal assets) คือ พลังตัวตน จำนวน 15 ข้อ

2. หมวดต้นทุนชีวิตภายนอก (external assets)

2.1 พลังครอบครัว จำนวน 8 ข้อ

2.2 พลังสร้างปัญญา จำนวน 11 ข้อ

2.3 พลังเพื่อนและกิจกรรม จำนวน 6 ข้อ

2.4 พลังชุมชน จำนวน 8 ข้อ

ใน 5 ด้านนี้ จะเห็นว่าแบ่งต้นทุนภายในและภายนอก แต่สองส่วนนี้ยังเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ต้นทุนชีวิตภายนอก มีความสัมพันธ์มากกับต้นทุนชีวิตภายใน เช่น พ่อแม่สอนลูกมาอย่างไร ทำแบบอย่างให้ลู้อย่างไร แบบอย่างนั้นจะหล่อหลอมให้เกิดเป็นตัวตนของเด็กขึ้นมา ดังนั้น 4 ด้านที่เป็นต้นทุนชีวิตภายนอก คือ พลังชุมชน พลังเพื่อนและกิจกรรม พลังครอบครัว และพลังสร้างปัญญา จึงมีความหมายอย่างมากต่อการพัฒนาพลังตัวตน ซึ่งเป็นต้นทุนภายใน โดยพลังแต่ละพลังมีความหมายและความสำคัญ ดังนี้ (สุริยเดว ทรีปาตี, 2552ข, หน้า 18-19)

1. พลังตัวตน เป็นการรวมพลังคุณค่าในตนเอง พลังสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่นในตนเอง และพลังการสร้างทักษะชีวิต อันได้แก่ การอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข การช่วยเหลือผู้อื่น การมีจุดยืนที่ชัดเจน รักความยุติธรรม ไม่แบ่งแยกชนชั้น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเองที่จะไม่ข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยง พลังตัวตนถือเป็นแกนสำคัญที่มีความหมายมาก โดยเฉพาะการเห็นคุณค่าในตนเอง ถ้าเด็กรู้สึกเห็นตัวเองมีคุณค่า ก็จะพอดำเนินชีวิตต่อไปได้ ไม่คิดสั้น ฆ่าตัวตาย แต่ถ้าทุกพลังอ่อนแอ และกระทบมาถึงคุณค่าในตัวเอง คน ๆ นั้นก็จะไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้เลย

2. พลังครอบครัว เป็นพลังความรัก ความเอาใจใส่ วินัยและการมีชีวิตที่เป็นแบบอย่าง มีการติดตามและช่วยเหลือที่เหมาะสมเชิงบวก มีปิยวาจาในบ้าน มีความอบอุ่น และปลอดภัย พลังครอบครัวเป็นพลังที่มีอิทธิพลมากที่สุด โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่แรกเกิดถึง 3 ขวบ เพราะเด็กยังต้องมีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับครอบครัว เด็กยิ่งเล็กมากเท่าไร พลังครอบครัวก็ยิ่งมีความสัมพันธ์เท่านั้น และครอบครัวนี้เองที่ช่วยสร้างพลังตัวตนให้เด็กในภายหลัง พลังครอบครัวจะเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันชีวิต เพราะเมื่อไรที่คน ๆ นั้นตกอยู่ในพฤติกรรมเสี่ยงที่ร้ายล้อมรอบตัว ถ้ามีพลังครอบครัวที่เข้มแข็งก็อาจจะช่วยถ่วงดุลกันไว้ได้ ทำให้ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางมากเกินไป

3. พลังสร้างปัญญา เป็นพลังความมุ่งมั่นในการเพิ่มพลังปัญญา ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบการศึกษา รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น พลังสร้างปัญญาจะมีความหมายมากในช่วงวัยเรียน เป็นช่วงที่ 2 ของชีวิตต่อจากพ่อแม่และครอบครัว ซึ่งครูจะมีบทบาทสำคัญ บางทีอาจมากกว่าพ่อแม่ด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นในวัยเรียน พ่อแม่กับครูจึงเป็นบุคคลที่มีอิทธิพล ซึ่งพลังปัญญาจะช่วยหล่อหลอมให้เกิดพลังตัวตนได้ด้วย

4. พลังเพื่อนและกิจกรรม เป็นพลังการทำกิจกรรมในหมู่เพื่อน ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน เกิดวินัยในหมู่เพื่อน เช่น กิจกรรมออกกำลังกาย การเล่นกีฬา สันทนาการ นอกหลักสูตร ถ้าวัยรุ่นมีเพื่อนหรือกิจกรรมไปในทางที่ดี ก็จะมีผลต่อการสร้างเสริมต้นทุนชีวิตที่ดี แต่ถ้ามีเพื่อนในกลุ่มเสี่ยงที่ชักนำไปทำกิจกรรมที่ไม่ดี ก็จะส่งผลให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตตามมา

5. พลังชุมชน เป็นพลังของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร มีความเข้าใจ เป็นมิตรไมตรี มีวินัย และเป็นแบบอย่างที่ดี มีปียาจา มีจิตอาสา มีความอบอุ่นความปลอดภัย ภายในชุมชน และมีกิจกรรมร่วมกัน ปัจจุบันพลังชุมชนในบ้านเราค่อนข้างอ่อนแอเรื่อง พลังชุมชนอย่างเห็นได้ชัด จากข้อมูลสำรวจต้นทุนชีวิตครั้งล่าสุด พบว่า พลังชุมชนเป็น ตัวที่แย่ที่สุด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พลังชุมชนจะอ่อนแอ แต่ถ้าพลังอื่น ๆ ยังเข้มแข็ง เด็กก็ยังคง ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ เพียงแต่อาจจะสมบูรณ์แบบหรือไม่เท่านั้นเอง

จุดเปลี่ยนของช่วงชีวิตเด็กและเยาวชนมีอยู่ 3 ช่วงวัยที่สำคัญ กล่าว คือ (สุริยเดว ทรีปาตี (2552ข, หน้า 20)

1. แรกเกิด-6 ปี เด็กปฐมวัย (DA ปฐมวัย) เป็นช่วงวัยเด็กเล็กที่มีพ่อแม่ ครอบครั และศูนย์เด็กปฐมวัยเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดูเอาใจใส่ วัยนี้จึงมีสถาบันครอบครัวเป็นหัวใจหลัก ในการสร้างเสริมต้นทุนชีวิต

2. อายุ 6-12 ปี วัยเรียน (DA วัยเรียน) เป็นช่วงวัยที่เด็กเปลี่ยนจากการอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัว เข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน มีครู มีเพื่อนเพิ่มมากขึ้น เด็กในวัยนี้ มีสถาบันการศึกษา และครอบครัวเป็นหัวใจในการสร้างเสริมต้นทุนชีวิต

3. อายุ 12 ปี-25 ปี วัยเยาวชน (DA เยาวชน) เด็กจะเริ่มห่างจากครอบครัว และ ติดเพื่อนมากขึ้น เด็กในช่วงวัยนี้จะมีกลุ่มเพื่อน และชุมชนเป็นหัวใจในการสร้างเสริม ต้นทุนชีวิต แต่ครอบครัวก็ยังมีบทบาทสำคัญเช่นเดิม

คุณสมบัติ 5 ประการในการสร้างต้นทุนชีวิตที่ดีของเด็กและเยาวชน ซึ่งประกอบ ไปด้วย (สุริยเดว ทรีปาตี, 2552ข, หน้า 20)

1. ต้นทุนชีวิตยิ่งมากเท่าใดก็จะยิ่งลดพฤติกรรมเสี่ยงได้มากขึ้น
2. ต้นทุนชีวิตยิ่งมากจะทำให้ประวัติระยะเวลาการเกิดพฤติกรรมเสี่ยงได้นานขึ้น
3. ต้นทุนชีวิตมีผลเกี่ยวโยงกับการเกิดและยับยั้งพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่าสถานะ เศรษฐกิจของครอบครัว และสภาพครอบครัวในบริบทต่าง ๆ
4. ต้นทุนชีวิตมีความเชื่อมโยงแบบบูรณาการกับพฤติกรรมที่ดีอีกหลายประการ ของเยาวชน
5. ต้นทุนชีวิตบางข้อ/บางกลุ่มมีความสำคัญต่อการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยง

จากข้อมูลและการวิจัยเกี่ยวข้องกับต้นทุนชีวิตสรุปได้ว่า คนทุกคนเกิดมามีต้นทุนชีวิตในระดับหนึ่ง โดยจะเพิ่มขึ้นตามการเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมที่ดั่งงาม และความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทั้งต้นทุนภายในและภายนอกตัวเอง แต่โลกยุคเทคโนโลยีในปัจจุบัน สร้างความเป็นวัตถุนิยมจนห่างไกลความเป็นธรรมชาติมากขึ้น แย่งกันอยู่ แย่งกันกิน แย่งกันเรียน แย่งกันทำมาหากิน พลอยทำให้เลี้ยงลูกแบบเครื่องจักรเครื่องยนต์ ขาดความเอื้ออาทร ความเข้าใจพัฒนาการ สร้างความคาดหวังมากจนเกิดความเครียด เด็กและเยาวชนก็ต้องเร่งเรียนการวัดคุณค่าของคน จึงต่างจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ต้นทุนชีวิตที่มีอยู่แล้วที่ควรจะมี และควรจะเป็น ถูกบั่นทอนจนเด็กบางคนเหลือต้นทุนชีวิตน้อยมาก (low asset) ในการต่อสู้กับภัยอันตรายและภัยจากสังคมเกิดผลผลิตที่มีความเสี่ยงมากกว่า เด็กและเยาวชนคนที่เกิดมาท่ามกลางครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น เข้าใจและช่วยกัน รักษาส่งเสริมต้นทุนชีวิต จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้วัยรุ่นประสบความสำเร็จนั้นเกิดมาจาก ต้นทุนชีวิต (developmental assets) หรือต้นทุนพื้นฐานที่มีต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ สังคม สติปัญญาให้คน ๆ หนึ่งสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง เพื่อเป็น พื้นฐานของพัฒนาการจากวัยเด็กสู่ผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนชีวิต

สุริยเดว ทรีปาตี (2552ก) ศึกษานักเรียนสายสามัญ สายอาชีพในเขตกรุงเทพมหานคร ในจังหวัดชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา และสงขลา โดยอาศัยเครื่องมือตัวชี้วัดคุณลักษณะที่ดีของเยาวชน (developmental assets) พบว่า เยาวชนไทยนั้นขาดจิตสาธารณะ ชุมชนอ่อนแอ ไม่สนใจกัน และขาดกิจกรรมร่วม ห่างเหินศาสนา และขาดความซื่อสัตย์ ศาสนาซึ่งเป็นภาพสะท้อนว่า เด็ก ๆ ของเราในปัจจุบันขาดหลักยึดเหนี่ยวที่พึงพอใจ รวมไปถึงขาดคุณธรรม จริยธรรม

สำนักพัฒนาการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด (2552) ศึกษาเรื่อง *โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือสำรวจต้นทุนชีวิตเยาวชนไทยเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด (2552)* โดยสำรวจเยาวชนทั้งหมด 2,249 คน เพื่อเปรียบเทียบต้นทุนชีวิตระหว่างเยาวชนทั่วไปในสถานศึกษากับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง พบว่า เยาวชนกลุ่มทั่วไปมีต้นทุนชีวิต (ผ่านเกณฑ์) มากกว่าเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง นอกจากนี้ ยังพบว่า ต้นทุนชีวิต

ที่อ่อนแอทั้ง 2 กลุ่มอยู่ในหมวดพลังชุมชน ต้นทุนชีวิตในด้านพลังสร้างปัญญาของกลุ่มเยาวชนทั่วไป และเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี และสถาบันรามจิตติ ศึกษาต้นทุนชีวิตของเด็กไทย (แผนงานสุขภาพเด็กและเยาวชน, 2552) ได้ทำการเก็บข้อมูลในเยาวชนไทยอายุ 12-25 ปี ที่อยู่ในสถานศึกษา โดยสุ่มตัวอย่างจังหวัดต่าง ๆ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ จากผลการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ระดับต้นทุนชีวิตที่มีน้อยนั้น คือต้นทุนชีวิตที่อยู่ในส่วนของพลังชุมชน ซึ่งเด็กและเยาวชนยังขาดการมีส่วนร่วมในชุมชน และจากผลการศึกษาข้อมูลกลุ่มตัวอย่างตามรายภาคพบว่า คะแนนต้นทุนชีวิตใน 5 อันดับแรกที่มีการตอบน้อยนั้น จะพบว่ามีความคล้ายคลึงกันในแต่ละภาค โดยจะพบว่าอันดับแรกของการตอบในทุก ๆ ภาคนั้นเหมือนกัน คือ เด็กและเยาวชนได้แสดงทัศนคติหรือความคิดเห็นว่าได้ร่วมทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนเป็นประจำทุกสัปดาห์น้อยที่สุด ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนยังขาดการมีส่วนร่วมในชุมชน

Search Institute (อ้างถึงใน สุริยเดว ทรีปาตี, 2552ก) ศึกษาพบว่า เยาวชนยังมีต้นทุนชีวิตน้อยมากเท่าใดจะมีโอกาสมีพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบเยาวชนที่มีตัวชี้วัดต้นทุนชีวิตน้อยกว่า 10 ข้อ กับเยาวชนที่มีตัวชี้วัดต้นทุนชีวิตมากกว่า 20 ข้อ (จากทั้งหมด 40 ตัวชี้วัด) พบว่า เยาวชนที่มีตัวชี้วัดต้นทุนชีวิตน้อยกว่า 10 จะมีพฤติกรรมเสี่ยงโดยที่ 6 เท่าจะมีพฤติกรรมติดยาเสพติด ในขณะที่เดียวกัน หากต้นทุนชีวิตวัยรุ่นยังมีมากก็จะยังทำให้คุ้มกันวัยรุ่นจากพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้ยาเสพติดมากยิ่งขึ้น

เอกลักษณ์แห่งตน

Erikson (1968) ได้อธิบายถึงลักษณะของวัยรุ่นที่มีเอกลักษณ์แห่งตนจะมีนิยามของตนเองที่ค่อนข้างมั่นคง สามารถวางแผนชีวิต ไม่คล้อยตามการชักจูงและอิทธิพลของเพื่อน ขอมรับตนเองสูง สามารถตัดสินใจได้ มองตนเองและผู้อื่นในแง่ดี สามารถรับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้น มีความคิดยืดหยุ่น

Marcia (1980, p. 159) ได้กล่าวถึงเอกลักษณ์แห่งตนในลักษณะโครงสร้างแห่งตน (self-structure) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับความสามารถ ความเชื่อ และการปรับตัวของแต่ละคน ถ้าบุคคลมีโครงสร้างของการพัฒนาที่ดี ก็จะทำให้มีตัวตนของตนเองความเป็นตัวของตัวเอง รู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างของตนกับผู้อื่น ทำให้เกิดการกำหนดแนวทางของตนเอง ถ้ามีโครงสร้างในการพัฒนาที่ไม่ดี ทำให้เกิดความสับสนในตนเอง ต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วยประมินตนเอง

พรณี ชูทัย เจนจิต (2538) ได้กล่าวว่าเอกลักษณ์แห่งตนเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กรู้ว่าตนเป็นใคร ต้องการอะไร มีความเชื่อ และเจตคติอย่างไร ตลอดจนมีเป้าหมายอะไรในอนาคต เด็กที่ค้นพบตนเอง ตระหนักรู้ในตนเอง มีการรับรู้เวลา มีการเรียนรู้บทบาท และศักยภาพของตน สามารถแสวงหาบทบาททางเพศ และการทำงานที่เหมาะสมกับตนเอง ขอมรับตนเอง มั่นใจในตนเอง ปรับตัวได้เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง สามารถเป็นทั้งผู้นำผู้ตาม กำหนดทิศทางในอนาคตได้ มีอุดมคติในการดำเนินชีวิต

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544) ได้กล่าวว่า เด็กที่มีอายุระหว่าง 12-18 ปีจะรู้สึกว่าคุณเจริญเติบโตทางร่างกายเหมือนผู้ใหญ่ มักจะถามตนเองว่า ฉันเป็นใคร โตขึ้นจะประกอบอาชีพอะไร ทักษะต่าง ๆ ที่เด็กประสบมาตั้งแต่เด็กจะทำให้เด็กรู้จักตนเองจะเข้าใจในตนมากขึ้นจนเป็นเอกลักษณ์แห่งตน อาจกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์แห่งตนเป็นผลจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งจากภายในและภายนอกครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก จนมาถึงวัยระหว่าง 12-18 ปี ทำให้เกิดความคิดรวบยอดว่าตนเป็นใคร มีความเชื่อ และความนิยมอย่างไร และควรจะมีการแสดงออกทางสังคมในแนวทางที่เหมาะสมได้อย่างไร

จากความหมายของเอกลักษณ์แห่งตนที่กล่าวมา อาจกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์แห่งตนเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ภายในและภายนอกที่ผ่านมาตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาการปรับตัวของบุคคล แสดงถึงการมีแนวคิด ค่านิยม การแสดงออกและการแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างเหมาะสม

แนวความคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์แห่งตน

Erikson (1968, pp. 91-141) เป็นนักจิตวิทยาในแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก Freud ซึ่ง Erikson จะเน้นความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้านจิตใจ ว่ามีบทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพมาก ดังนั้น Erikson จึงเสนอพัฒนาการของมนุษย์ออกเป็น 8 ขั้น ในทฤษฎีจิตสังคมของ Erikson โดยแบ่งชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนเข้าสู่วัยชรา ซึ่งใน 4 ขั้นแรกได้กล่าวถึง พัฒนาการช่วงวัยทารกวัยเด็ก และในขั้นที่ 5 เป็นช่วงของวัยรุ่น โดย Erikson ได้กล่าวถึงการสร้างเอกลักษณ์แห่งตนว่าอยู่ในช่วงวัยรุ่น และการที่วัยรุ่นจะสร้างเอกลักษณ์แห่งตนได้สำเร็จนั้น จะต้องผ่านวิกฤติขัดแย้ง (crisis) ของพัฒนาการในขั้นที่ 1-4 มาอย่างราบรื่น จึงจะช่วยให้การสร้างเอกลักษณ์แห่งตนง่ายขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าเด็กที่มีพื้นฐานการพัฒนาในระยะต้น ๆ ไม่ดีก็จะเกิดความสับสนในบทบาทตนเอง

Erikson (อ้างถึงในสิริวรรณ สารานาค, หน้า 79) ได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญว่า พัฒนาการบุคลิกภาพ สัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ของบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลรอบข้างจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิด ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมย่อมมีทั้งผลที่ส่งเสริมพัฒนาการหรือสร้างความขัดแย้ง ซึ่งเมื่อประมวลด้านใดเหนือกว่าเด็กก็จะเกิดความรู้สึกไปตามนั้น Erikson ใช้คำขั้นต้นแต่ละขั้นพัฒนาการว่า Sense of ที่มีทั้งด้านบวกและลบ Sense of ทางบวก เกิดในกรณีที่มีปฏิสัมพันธ์เป็นไปทางบวกมากกว่าทางลบ และเกิด Sense of ทางลบ กรณีที่เกิดมีปฏิสัมพันธ์เป็นไปทางลบมากกว่าทางบวก Erikson (อ้างถึงในสมาพร ไผทสิทธิกุล, หน้า 12) เชื่อว่าแต่ละขั้นพัฒนาการมีปัญหาที่เฉพาะบุคคล ถ้าสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ จะเกิดความรู้สึกที่ดี แต่ถ้าบุคคลไม่สามารถแก้ปัญหาของพัฒนาการได้จะเกิดความรู้สึกไม่ดีค้างอยู่

พัฒนาการทั้ง 8 ขั้นตามแนวความคิดของ Erikson (1968) มีดังต่อไปนี้

1. ขั้นพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจหรือความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (sense of basic trust versus sense of basic mistrust) เป็นระยะตั้งแต่แรกเกิดถึง 1 ขวบ พัฒนาการขั้นแรกนี้ นับว่าเป็นรากฐานสำคัญของพัฒนาการขั้นต่อ ๆ ไป ซึ่งในขั้นนี้เด็กจะมีพัฒนาการความไว้วางใจ โดยใช้ความสุขทางร่างกายเป็นตัววัดว่าเขาได้รับความสุขทางกายมากน้อยเพียงใด เนื่องจากเด็กเกิดใหม่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดังนั้นลักษณะการเลี้ยงดูที่เด็กได้รับจากผู้ใหญ่จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เด็กต้องการความอบอุ่น ต้องการอาหารที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ และสม่ำเสมอ ต้องการความรัก ต้องการคนคอยปกป้อง ค้ำคอง ถ้าหากเด็กได้รับสิ่งเหล่านี้เพียงพอเพียงก็จะทำให้เด็กมีความมั่นใจ ไว้วางใจในสภาพแวดล้อมของตน แต่ถ้าเด็กไม่ได้รับการตอบสนองที่พึงพอใจ เด็กก็จะพัฒนาความไม่ไว้วางใจขึ้นมาแทนจะเป็นผลให้เด็กกลัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

เด็กไม่ได้พัฒนาความไว้วางใจอย่างเดียว แต่พัฒนาขึ้นทั้งสองด้าน สำหรับการพัฒนานั้นขั้นนี้ เด็กควรจะรู้อะไรที่เขาไว้วางใจ และอะไรไม่ควรไว้วางใจ ความสามารถในการเรียนรู้อันตราย หรือความไม่สุขสบายต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้ในการดำรงชีวิต การพัฒนาความไว้วางใจและไม่ไว้วางใจในช่วงทารกนับว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น และเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนหรือความสับสนในบทบาทในด้านที่เกี่ยวกับเอกลักษณ์แห่งตนด้านรับรู้เวลา ความสับสนในเวลา (temporal perspective-time confusion)

2. ขั้นพัฒนาความรู้สึกเป็นอิสระ หรือความรู้สึกละอายและสงสัย (sense of autonomy versus sense of shame and doubt) พัฒนาการช่วงนี้มีช่วงตั้งแต่ 1-3 ขวบ ในขั้นนี้เป็นระยะที่เด็กมีการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย และมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสมากขึ้น มีความสามารถในการเคลื่อนไหว ยืน เดิน ถือและปล่อยของได้เด็กจึงมีการค้นพบว่า มีสิทธิที่จะทำอะไรบ้าง ซึ่งทำให้เด็กมีการค้นพบความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง ทำให้เด็กรู้สึกเป็นมิตร และมีความภูมิใจ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังมีความรู้สึกลังเลไม่แน่ใจใน

ความสามารถและอิสระของเขา ซึ่งความไม่แน่ใจนี้จะมีผลต่อความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ต้องพึ่งพาคนอื่น

พ่อแม่ที่ยึดเคียดบังคับ พ่อแม่ที่ไม่มีความสม่ำเสมอในเรื่องต่าง ๆ ส่งผลทำให้เด็กรู้สึกอับอายและขี้ใจ (sense of shame and doubt) ยากที่เด็กจะเรียนรู้การควบคุมร่างกาย ตรงกันข้ามจะรู้สึกล้มเหลวทำไม่ได้ เกิดความอับอายขยาดหน้าไปหมดทุกเรื่อง

เด็กส่วนใหญ่จะพัฒนาความพอดีระหว่าง Sense of autonomy versus sense of doubt and shame ความพอดีนี้จะปรับเปลี่ยนขึ้นอีกทีภายหลัง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ต่อมา การดูแลของพ่อแม่มีความสำคัญมากในช่วงนี้

การพัฒนาความรู้สึกเป็นอิสระและความละอาย ไม่แน่ใจ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น และปรากฏเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตน หรือความสับสนในบทบาทในด้านที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเอง ความหมกมุ่นแต่ตนเอง (self certainly-self consciousness)

3. ขั้นพัฒนาความรู้สึกของความคิดริเริ่ม หรือความรู้สึกผิด (sense of initiative versus sense of guilt) พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในระยะ 3-5 ปี เด็กในวัยนี้ร่างกายมีความสามารถ และช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังอยู่ในวงจำกัด ความคิดริเริ่มพัฒนาขึ้น เมื่อเด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ท้าทายความสามารถของพวกเขา สิ่งแวดล้อมมีส่วนผลักดันให้เด็กเกิดความคิดริเริ่มขึ้นมาได้ สิ่งแวดล้อมดังกล่าว คือ ความสามารถภายในตัวเด็กเอง ของเล่น สัตว์เลี้ยง รวมถึงญาติพี่น้องด้วย เด็กในวัยนี้ชอบพูดและตั้งคำถาม ช่างสงสัย และจินตนาการความคิดต่าง ๆ ขึ้นมาในขณะที่ทำกิจกรรมนั้น ๆ อยู่ เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองจะมีความคิดคัดค้าน หรือความรู้สึกผิดขึ้นเนื่องจากเขาไม่สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จดังใจ เป็นความรู้สึกที่สืบเนื่องมาจากพัฒนาการความรู้สึกผิดขึ้น เนื่องจากความสามารถของเขาถูกริรอน หรือขัดขวางความคิดริเริ่ม หรือความรู้สึกผิดจะเกิดสะสมในเด็กช่วงนี้

การที่เด็กจะสามารถผ่านวิกฤตขั้นนี้ได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับปฏิกิริยาของบิดามารดาที่มีต่อเด็ก คือพัฒนาการจะเป็นไปได้โดยสะดวก เมื่อบิดามารดาเข้าใจถึงความอยากรู้อยากเห็น ความกระตือรือร้นของเด็ก ไม่ห้ามปรามในการทำกิจกรรม แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่สมควร

การพัฒนาอีโก้ในช่วงวัยนี้ จะเป็นช่วงของการพัฒนาความคิดริเริ่ม ทำให้เป็นคนที่มีจุดมุ่งหมายไม่ทอดยเมื่อรู้สึกผิด มีจินตนาการที่กว้างไกลในทางที่ดี ถ้าหากการพัฒนาในช่วงนี้เป็นไปในทางไม่ดี หรือทางลบ จะเกิดพัฒนาการของความรู้สึกผิด คือมีความรู้สึกผิดโดยปราศจากเหตุผล

การพัฒนาความคิดริเริ่ม และความรู้สึกผิด เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น และปรากฏเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตน หรือความสับสนในบทบาทด้านที่เกี่ยวกับการเรียนรู้บทบาท

4. ขั้นพัฒนาการความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า หรือความรู้สึกเป็นปมด้อย (sense of industry versus sense of inferiority) ขั้นพัฒนาการนี้อยู่ในช่วงอายุ 6-12 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยเด็กตอนปลาย เป็นช่วงที่เด็กมีความเจริญเติบโต และมีความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มากขึ้น การแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ทำให้เด็กมีประสบการณ์ใหม่ เด็กคิดว่าสิ่งไหนที่ต้องการแสวงหาให้ได้มาตามความปรารถนา เนื่องจากในวัยเด็กที่ผ่านมา เขารู้สึกว่าตัวเองไม่สามารถกระทำสิ่งใด ๆ ด้วยตนเอง เพราะมีผู้ใหญ่คอยบังคับและควบคุม จุดสำคัญของระยะนี้คือ การแสดงออกว่าเขาโตแล้ว การสะท้อนกลับของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เขาได้กระทำไปจะทำให้เขารู้สึกว่าประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว ความรู้สึกล้มเหลวจะทำให้เด็กรู้สึกด้อยคุณค่า แต่ถ้ารู้สึกประสบความสำเร็จย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นความสำคัญของตนเอง

ในการแสวงหาหรือการพัฒนาความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและจัดความเป็นปมด้อย การรู้ขอบเขตของความสามารถของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งพัฒนาการในระยะนี้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น และปรากฏเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนหรือความสับสนในบทบาท ในด้านที่เกี่ยวกับความสามารถในการทำงาน ความชะงักงันในการทำงาน (apprenticeship หรือ anticipation of achievement-work paralysis)

5. ขั้นพัฒนาการความรู้สึกในความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง หรือความรู้สึกสับสนในตนเอง (sense of identity versus sense of identity diffusion) มีการรับรู้ตามความจริง พัฒนาการในขั้นนี้อยู่อยู่ระหว่าง 12-20 ปี ซึ่งเป็นระยะวัยรุ่น เป็นช่วงที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ มีลักษณะทางเพศปรากฏอย่างชัดเจน วัยรุ่นเริ่ม

ต้องการอิสระ ต้องการหลุดพ้นจากการควบคุมของผู้ใหญ่ เพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน ค้นหาบทบาทของตนเอง ซึ่งการค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนของเด็กวัยรุ่นจะเป็นไปด้วยดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่เด็กได้รับมาตลอดช่วงพัฒนาการก่อนหน้า

การแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตนถือว่าเป็นภารกิจสำคัญในช่วงวัยรุ่น ซึ่งการแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตน คือ การพยายามจะตอบคำถามว่า ฉันคือใคร ฉันต้องการอะไร มีความสามารถอะไรเพียงใด มีความเชื่อหรือยึดมั่นในสิ่งใดอย่างไร จะดำเนินชีวิตตนเองอย่างไร หรือจะเลือกอาชีพอะไร Erikson เชื่อว่าการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนนี้จะเกิดขึ้นเร็ว หรือช้าขึ้นอยู่กับการพัฒนาในขั้นต้น ๆ ของเด็กว่าได้ผ่านพ้นวิกฤตขัดแย้ง (Crisis) ต่าง ๆ มาได้ด้วยดีหรือไม่ ถ้าเด็กผ่านพ้นวิกฤตขัดแย้งในระยะต้น ๆ มาด้วยดี จะมีส่วนช่วยให้เด็กค้นพบเอกลักษณ์ของตนเองได้เร็วขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าหากเด็กมีพื้นฐานการพัฒนาในระยะวัยต้น ๆ ไม่ดีก็จะเกิดความสับสนในบทบาทของตนเอง

6. ขั้นพัฒนาความรู้สึกใกล้ชิดผูกพัน โดยเฉพาะเพื่อนต่างเพศ หรือความรู้สึกอ้างว้าง โดดเดี่ยว (sense of intimacy versus sense of isolation) เป็นช่วงอายุระหว่าง 20-30 ปี หลังจากผ่านขั้นพัฒนาการที่ 5 มาแล้ว กล่าวคือ สามารถที่จะค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน รู้ว่าตนเองต้องการอะไรในชีวิตเขาก็จะเกิดความรู้สึกต้องการเพื่อนสนิทที่จะรับรู้ รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนเองมีอยู่ ต้องการแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองมีอยู่กับผู้อื่น มีความพร้อมที่จะมีความสัมพันธ์กับต่างเพศ ความรู้สึกที่จะเสียสละให้กันได้ แต่ถ้าหากบุคคลไม่สามารถสร้างความผูกพันกับใกล้ชิดได้ ก็จะนำไปสู่ความโดดเดี่ยว ซบอบอยู่คนเดียวโดยไม่ยอมมีข้อผูกพันกับใครคนใดคนหนึ่ง การพัฒนาของขั้นนี้ คือ การเข้าหาพวก ทำงานร่วมกับคนอื่น มีมิตรภาพ และความรักการเอาใจใส่ดูแล

7. ขั้นพัฒนาความรู้สึกที่จะสร้างประโยชน์ให้สังคม หรือความรู้สึกที่คำนึงถึงแต่ตนเอง (sense of generativity versus sense of stagnation) เป็นช่วงระหว่างอายุ 30-65 ปี อยู่ในช่วงวัยกลางคน เปียวัยที่สร้างประโยชน์ให้กับสังคม จะมีการแสดงออกโดยการเป็นห่วงสิ่งที่เกิดขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นลูกหลาน ผลงาน และความคิด เป็นต้น วัยนี้จะมีการเตรียมสิ่งต่าง ๆ ไว้สำหรับชนรุ่นหลัง จุดติของขั้นนี้ คือ ความใส่ใจ มีการแสดงออกเป็นห่วงผู้อื่น และมีการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้อื่น บุคคลที่พัฒนา

มาไม่ถึงขั้นนี้ย่อมเกิดความรู้สึกท้อถอย เหนื่อยหน่ายในชีวิต คิดถึงแต่ตนเอง และไม่มี การสร้างประโยชน์ให้กับสังคม

8. ขั้นพัฒนาความรู้สึกพอใจในชีวิต หรือความรู้สึกสิ้นหวังท้อแท้ในชีวิต (sense of integrity versus sense of despair) จะอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป พัฒนาการขั้น สุดท้ายมีพื้นฐานมาจากการปรับตัวในขั้นแรก ๆ ของสิ่งมีชีวิต วัยนี้จะมีการปรับตัว แสวงหาความอบอุ่นมั่นคงภายในจิตใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อเขาสามารถพัฒนาผ่านขั้นต่าง ๆ มาได้อย่างดี เขาก็จะได้รับผลที่น่าพึงพอใจเป็นอันมาก คือ เริ่มมีความรู้สึกมั่นคง และไว้เนื้อเชื่อใจบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาปรับตัวในขั้นต่าง ๆ ที่ ผ่านมาไม่ได้ จะเกิดความรู้สึกท้อแท้ และเบื่อหน่ายต่อชีวิตของตนเอง เพราะฉะนั้นอาจ กล่าวได้ว่า พัฒนาการในระยะต้นจะมีผลต่อพัฒนาการในขั้นต่อ ๆ ไป เพราะความมั่นคง ของบุคคลขึ้นอยู่กับ การรับสิ่งที่ตนได้กระทำ และสะสมมาถ้าได้เริ่มมีการพัฒนา มาด้วยดี ตั้งแต่แรกแล้วย่อมที่จะมีผลต่อการพัฒนาในขั้นต่อไปจนถึงขั้นสุดท้าย สรุปจากขั้นนี้เรา จะเห็นได้ว่า วัชชราเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต บุคคลควรจะมี ความพึงพอใจในชีวิต รู้จักหา ความสุข ความสงบในชีวิต พอใจกับการมีชีวิตของตนในวัชชรา ไม่รู้สึกเสียดายเวลาที่ ผ่านมา ยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของตนในปัจจุบัน

จากพัฒนาการ 8 ขั้นของชีวิตดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าขั้นที่ 5 เป็น ช่วง ระดับของวัยรุ่น ซึ่งภารกิจที่สำคัญก็คือ การพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตน Erikson ให้ ความสำคัญกับเอกลักษณ์แห่งตน โดยกล่าวว่า การแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตนนั้นมีอยู่ ทุกช่วงวัยชีวิต แต่มีระยะวิกฤตอยู่ในช่วงวัยรุ่น วัยรุ่นที่สามารถค้นพบเอกลักษณ์แห่งตน จะรู้จักเข้าใจ และยอมรับในความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องความสามารถหรือ ความต้องการ จะทราบว่าเป็นใคร มีความปรารถนา ความเชื่อ หรือมีทัศนคติ อย่างไร ตลอดจนมีเป้าหมายอย่างไรในอนาคต สามารถแสดงบทบาทของตนได้อย่าง ถูกต้อง แต่ถ้าวัยรุ่นไม่สามารถค้นพบเอกลักษณ์ของตนเองได้ ก็จะไม่ทราบว่าเป็นใคร ก็จะเกิด ความสับสนเกี่ยวกับตนเอง จะไม่สามารถแสดงบทบาทที่เหมาะสมกับ ตนเองได้ถูกต้อง มีปัญหาทางบุคลิกภาพ และไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

วัยรุ่นที่อยู่ในช่วงของการสร้างเอกลักษณ์มีแนวโน้มที่จะต้องได้รับความทุกข์ใจ จากการสับสนของเอกลักษณ์ ภาวะวิกฤตของเอกลักษณ์เป็นความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไข

ความล้มเหลวในช่วงการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพื่อการสร้างเอกลักษณ์ที่มั่นคง ถ้าไม่สำเร็จก็อาจเกิดความสับสนในบทบาท ซึ่งพัฒนาการแต่ละขั้นตอนมีแนวโน้มว่าจะเกิดวิกฤตทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นเพราะปัญหาการปรับตัว ซึ่ง Erikson (1968) เสนอว่า มีขั้นตอนการปรับตัวที่สำคัญ 7 ขั้นตอน โดยในแต่ละขั้นถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ย่อมทำให้เกิดความล้มเหลว การปรับตัว 7 ขั้น มีดังต่อไปนี้

1. สัดส่วนของการรับรู้เวลาตรงกันข้ามกับสับสนของเวลา (time perspective vs time diffusion) หมายถึง เด็กวัยรุ่นต้องการเวลาที่เหมาะสมเพื่อการเตรียมและการปรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
2. ความมั่นใจในตนเองตรงกันข้ามกับความเฉยเมยท้อแท้ (self certainty vs apathy) ความมั่นใจในตนเอง หมายถึง การแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง มีความสนใจเกี่ยวกับตนเองและความคิดของผู้อื่นที่มีต่อตน
3. การตรวจสอบบทบาทตรงกันข้ามกับการมีเอกลักษณ์ที่ไม่ถูกต้อง (role experimentation vs negative identity) ในวัยเด็กมีการแสวงหาบทบาทต่าง ๆ มากมายหลายชนิด ส่วนเด็กวัยรุ่นจะคัดเลือกที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด วัยรุ่นอาจจะทดลองตรวจสอบหลาย ๆ บทบาทจนกว่าจะพบบทบาทที่ตนเองพอใจ
4. การคาดการณ์ล่วงหน้าในผลสัมฤทธิ์ตรงกันข้ามกับชะงักงันในการทำงาน (anticipation of achievement vs work paralysis) การทำงานใด ๆ เด็กวัยรุ่นมีความต้องการที่จะให้งานนั้นประสบความสำเร็จหรือเสร็จด้วยดี ดังนั้นก่อนที่จะลงมือทำงาน เขาจะคาดการณ์ล่วงหน้าในผลสำเร็จที่จะเกิดขึ้น การคาดหมายว่างานจะประสบความสำเร็จเป็นแรงกระตุ้นให้เขาเกิดความพอใจ มีความสนใจ และความเพียรพยายาม เพื่อไปสู่เป้าหมายนั้น ๆ การคาดการณ์ล่วงหน้าในผลสัมฤทธิ์จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะพัฒนาความมั่นใจในตนเองและความเป็นตัวของตนเอง
5. เอกลักษณ์ทางเพศตรงข้ามกับความสับสนทางเพศ (sexual identity vs bisexual diffusion) วัยรุ่นต้องการประสบการณ์ที่จะทำให้เขาอยู่ในบทบาททางเพศของตนเอง และต้องการที่จะแสดงลักษณะและบทบาททางเพศของตนให้ถูกต้องเป็นที่ยอมรับของสังคม ขณะเดียวกันก็ต้องการที่จะเป็นเพื่อนกับเพศตรงข้าม

6. ความเป็นผู้นำตรงข้ามกับความสับสนในอำนาจ (leadership polarization vs authority diffusion) ความสับสนถึงอำนาจของตนเองในสังคม เด็กวัยรุ่นควรได้รับการฝึกให้เป็นตัวของตัวเอง มีความมั่นใจในตนเอง ซึ่งจะมีการส่งเสริมให้เขาพัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้น

7. ความเป็นผู้นำตรงข้ามกับความสับสนในอุดมคติ (ideological polarization vs diffusion of ideals) วัยรุ่นจะเลือกปรัชญาหรืออุดมคติ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความมีเอกลักษณ์ของตนเอง เขามีแนวทางชีวิตของเขาว่าจะเป็นอะไรต่อไป เมื่อสิ่งที่ไม่ถูกต้องกับอุดมคติของเขา เขาก็จะไม่ยอมรับหรือว่าต่อต้านกับสิ่งเหล่านี้

ขั้นตอนทั้ง 7 ขั้นนี้จะมีผลต่อการพัฒนาการความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองของวัยรุ่น ซึ่งจะทำให้วัยรุ่นมีความพร้อมในการดำเนินชีวิตในสังคม ถ้าวัยรุ่นไม่พร้อมหรือปรับตัวไม่ได้ จะเกิดความรู้สึกรุนแรงและมีผลต่อบุคลิกภาพต่อไป

ปัญหาของวัยรุ่นในการสร้างเอกลักษณ์แห่งตนเอง

สมร ทองดี (2532, หน้า 137) กล่าวว่าในช่วงวัยรุ่นแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเองนั้น วัยรุ่นจะเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม ครอบครัว ครู และกลุ่มเพื่อน และจากประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดความสับสน และไม่แน่ใจ ปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้วัยรุ่นมีความสับสนในการแสวงหาเอกลักษณ์แห่งตน อาจสรุปได้ดังนี้

1. ขาดผู้แนะนำและแนวทางในการค้นหาตนเองว่าจะมีวิธีการใดบ้าง ที่ช่วยให้สามารถรู้จักตนเองได้อย่างถูกต้อง
2. มีการรับรู้ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองที่สับสน เช่น คนคิดว่าตนเองมีลักษณะอย่างหนึ่ง แต่ในสายตาพ่อแม่หรือสายตาของเพื่อนกลับเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น
3. ภาพพจน์ของตนเองที่พบภาพพจน์ที่ด้อยศักดิ์ศรี ซึ่งนำไปสู่ความท้อถอยหมดกำลังใจ

4. สิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและครอบครัวไม่ได้ช่วยให้วัยรุ่นค้นหาค้นหาตนเอง และพบตนเองที่ถูกต้องและเพียงพอที่จะช่วยให้ก้าวไปสู่ความมั่นใจในตนเอง และในชีวิตอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์แห่งตน

กาญจนา พึ่งเนตร (2537) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลกับ อัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง พิษณุโลก วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับเอกลักษณ์แห่งตน กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 293 คน พบว่า การมีเอกลักษณ์แห่งตน คือ บุคลิกภาพที่พึงปรารถนา จะแสดงให้เห็นในรูปของการมีความมั่นใจใจตนเอง ความมั่นคงทางอารมณ์ ความภาคภูมิใจในตนเอง พฤติกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นที่ยอมรับของสังคมในทางตรงข้าม ผู้ที่ยังสับสนในเอกลักษณ์ จะมีบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง และไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ ยังพบว่า วัยรุ่นที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน มีเอกลักษณ์แห่งตนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เนาวรัตน์ เหลืองรัตนเจริญ (2541) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 400 คน ปัจจัยที่นำมาศึกษา คือ เพศ ระดับอายุ ประเภทโรงเรียน ระดับความเครียด ระดับสติปัญญา ฐานะความเป็นอยู่ และสัมพันธภาพกับบิดามารดา พบว่า ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์แห่งตน คือ เพศ ระดับสติปัญญา ฐานะความเป็นอยู่ และสัมพันธภาพกับบิดามารดา ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สามารถทำนายเอกลักษณ์แห่งตนได้ร้อยละ 20.13

จริยกุล ตรีสุวรรณ (2542) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 892 คน พบว่า เอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนวัยรุ่นตอนปลายขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และฐานะทางเศรษฐกิจของ

ครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนที่อยู่ในครอบครัว ซึ่งมีบรรยากาศในครอบครัวดี มีเอกลักษณ์แห่งตนสูงกว่านักเรียนที่อยู่ในครอบครัว ซึ่งมีบรรยากาศในครอบครัวปานกลาง และนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวซึ่งมีบรรยากาศในครอบครัวไม่ดี

สมาพร ไพบลิตกุล (2546) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์แห่งตนและพฤติกรรมการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 451 คน พบว่าวัยรุ่นที่มีเอกลักษณ์แห่งตนต่างกันจะมีพฤติกรรมการเผชิญปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยวัยรุ่นที่มีเอกลักษณ์แห่งตนสูง จะมีพฤติกรรมการเผชิญปัญหามากกว่าวัยรุ่นที่มีเอกลักษณ์แห่งตนต่ำ และเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเผชิญปัญหา

จุฑาทิพย์ ประทินทอง (2547) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเอกลักษณ์แห่งตนในวัยรุ่นที่เคยใช้สารเสพติด และไม่เคยใช้สารเสพติดในเขตเมือง จังหวัดพิจิตร พบว่ากลุ่มวัยรุ่นที่เคยใช้สารเสพติดมีเอกลักษณ์แห่งตนด้านความสามารถในการทำงาน การเรียนรู้ บทบาท ความมั่นใจในตนเอง และการตระหนักในเพศตรงข้ามแตกต่างกับกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่เคยใช้สารเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พรพิมล เปลียนภักดี (2548) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการอบรมเลี้ยงดูกับเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนอาชีวศึกษา พบว่า กระบวนการอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์กับเอกลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น และรูปแบบกระบวนการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันนั้นส่งผลให้เอกลักษณ์แห่งตนแตกต่างกัน โดยแบบรักสนับสนุนทั้งจากทั้งพ่อและแม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเอกลักษณ์แห่งตน

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อาจกล่าวได้ว่า เอกลักษณ์แห่งตนมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์อย่างมาก กล่าวคือ วัยรุ่นที่ยังสับสนในเอกลักษณ์แห่งตน จะมีความสับสนในตนเอง ไม่เข้าใจตนเอง และผลที่ตามมา คือ มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคมและตนเอง แต่ถ้าเด็กวัยรุ่นสามารถค้นพบเอกลักษณ์แห่งตนได้ก็จะค้นพบตนเอง และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

ความหมายของความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค มาจากคำว่า Adversity Quotient (AQ) ซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีใหม่ที่นักจิตวิทยา และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ให้ความสนใจถึงปัจจัยที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ โดยมีนักจิตวิทยาที่สำคัญในกลุ่มนี้ สตอลทซ์ (2548)

Stoltz (1997, p. 67) ได้ให้ความหมายของความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (adversity quotient) เป็นความสามารถในการยืนหยัดเอาชนะอุปสรรค ความยากลำบากของบุคคลเพื่อให้บุคคลก้าวไปสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จ โดยบุคคลนั้นต้องประกอบด้วยความสามารถในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง (embracing change) ความสามารถในการยืดหยุ่น (resilience) ความสามารถในการเพียรพยายาม (persistence) ความสามารถในการเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอ (learning) ความสามารถในการปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา (improvement) ความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ความสามารถในการคิดอย่างสร้างสรรค์ (creatively) ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง (motivation) ความสามารถในการกล้าเสี่ยง และกล้าทดลอง (risk taking) และความสามารถในการสร้างผลผลิตของงานให้เกิดขึ้น (productivity)

วิทยา นาควัชระ (2544, หน้า 91) ให้ความหมายของความสามารถในการเผชิญอุปสรรคว่า เป็นความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคของบุคคล หรือมีความอดทนเมื่อมีอุปสรรค และสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้อย่างคนที่มีกำลังใจ และมีความหวังอยู่เสมอ โดยมนุษย์ทุกคนเกิดมามีทั้งข้อดีข้อบกพร่องในตนเองที่ทำให้สุขหรือทุกข์ ประสบความสำเร็จมากขึ้นหรือน้อยลงกันทุกคน ขึ้นอยู่กับพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 นี้ ได้หล่อหลอมให้เกิดเป็นบุคลิกภาพที่ดีหรือไม่ดี เกิดเป็นนิสัยที่ทำให้ชีวิตเจริญ หรือนิสัยที่ทำให้ชีวิตเสื่อมถอยลง

คันสนีย์ ฉัตรคุปต์ (2544, หน้า 103) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคนั้น เป็นรูปแบบปฏิกิริยาตอบสนองหรือพฤติกรรมของคนนั้น ๆ ต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น หรือเป็นรูปแบบพฤติกรรมตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ซึ่งเป็นกลไกของสมอง เกิดจากใยประสาทต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้น และได้รับการฝึกฝนมา

อัปสรศรี ธนไพศาล (2551) กล่าวว่าความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่ใช้ในการอดทนต่อความยากลำบาก และการผ่านความยากลำบาก รวมถึงความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความคาดหวังให้สำเร็จ โดยไม่ยอมแพ้

นิธิตา ทองใส (2551) กล่าวว่าความสามารถในการเผชิญอุปสรรคหมายถึง การที่บุคคลตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือวิธีการในการเผชิญอุปสรรคซึ่งเป็นตัวขัดขวางให้สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จตามที่ปรารถนาไว้ อุปสรรคที่คตินั้นจะต้องมีแนวคิด และทัศนคติต่ออุปสรรคดังนี้ต้องคิดว่า อุปสรรคเป็นความท้าทาย ความท้าทาย ทำให้เกิดโอกาส และการมีโอกาสดำเนินการทำให้เกิดหนทางสู่ความสำเร็จ

มณฑรา ธรรมบุษย์ (2544, หน้า 14) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือลำบาก โดยผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูง จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ แม้พ่ายแพ้หรือล้มไปแล้วก็สามารถลุกขึ้นมาต่อสู้ใหม่ ส่วนผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ เวลาผิดหวังหรือความทุกข์ยากก็จะยอมแพ้ บางคนอาจทิ้งงานไปกลางคัน หรือบางคนอาจท้อแท้กับชีวิตถึงขั้นลาออก อุปสรรคเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ ฝึกฝนได้ และพัฒนาได้อย่างแน่นอนโดยใช้การฝึกอบรมที่เหมาะสม

จากความหมายข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (AQ) หมายถึง ความสามารถของแต่ละบุคคลที่มีพฤติกรรมตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เป็นปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิต รวมทั้งสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

Stoltz (1977, pp. 13-14) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวบุคคล โดยผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูง จะต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเองสูง มีความยืดหยุ่นในการแก้ปัญหา เชื่อมั่นในศักยภาพ และการเห็นคุณค่าในตนเอง รู้จักวางแผนและมีทักษะในการแก้ปัญหาที่มีเหตุผล มีแนวคิด และมีทัศนคติต่ออุปสรรค คือ ต้องคิดว่าอุปสรรคเป็นความท้าทาย ความท้าทายทำให้เกิดโอกาส และการมีโอกาสดำเนินการทำให้เกิดหนทางสู่ความสำเร็จ ส่วนผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญ

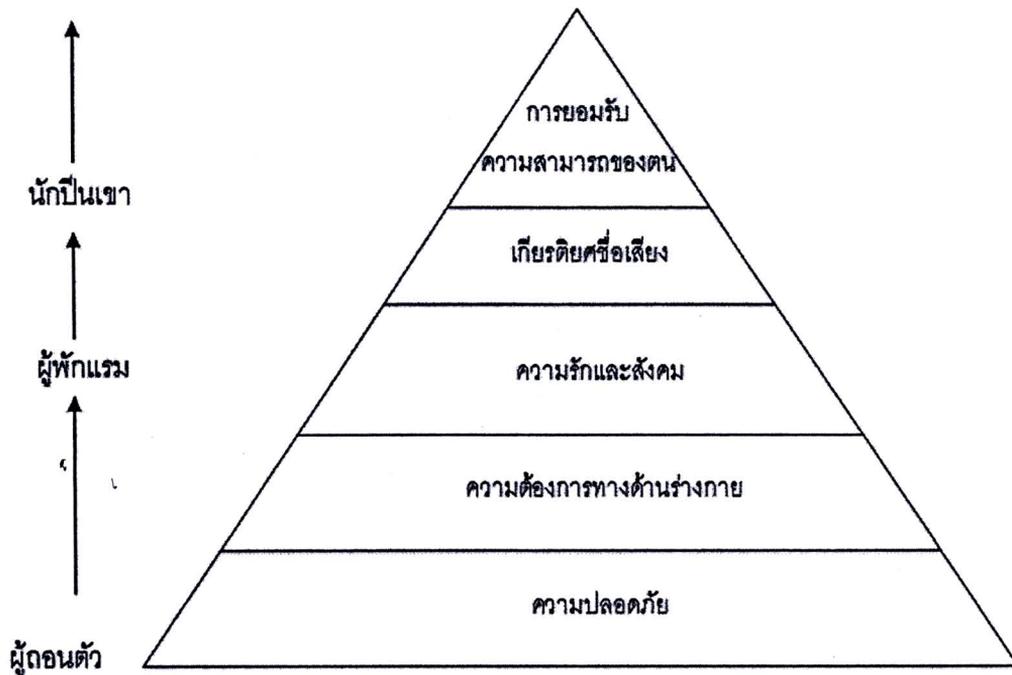
อุปสรรคต่ำ มักมองคนในแง่ลบมักมีความคิดว่าตนเองจะต้องได้รับความช่วยเหลือตลอดเวลา พยายามหลีกเลี่ยงต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่กล้าเผชิญความจริง ซึ่งการที่จะรู้ว่าบุคคลใดมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูงหรือไม่ ต้องเข้าใจรูปแบบของบุคคลก่อนว่าเป็นบุคคลประเภทใด ซึ่ง Stoltz (1997) ได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม และได้เปรียบเทียบการประสบความสำเร็จว่าเหมือนกับการปีนภูเขา และได้เปรียบมนุษย์ว่าเป็นนักไต่เขา ซึ่ง Stoltz (1997) ได้จำแนกมนุษย์ ออกเป็น 3 พวกด้วยกัน คือ

1. Quitter คือ ผู้ที่ยอมแพ้ง่าย ๆ เลือกที่จะถอนตัว ลาออก คนพวกนี้จะละทิ้ง ล้มเลิกการปีนภูเขา พวกเขาจะปฏิเสธ โอกาสทั้งหมดที่มี เพราะอาจจะมีโอกาสที่ดีผ่านเข้ามาในชีวิตแต่พวกเขาจะไม่เป็นคนที่ดีว่าโอกาส พวกเขาจะเสแสร้ง หรือละลายแกนกลางของความเป็นมนุษย์ของพวกเขาที่จะผลักดันให้ก้าวขึ้นไปสู่ความสำเร็จ

2. Camper คือ ผู้พักแรมหรือผู้รักสบายกลางทาง หมายถึง บุคคลที่จะเดินไปได้ไกลพอสมควรหรือพบอุปสรรคแล้วหยุดกลางทาง มักหาเหตุผลต่าง ๆ มาลบไล้งความพ่ายแพ้ เพื่อให้สังคมยอมรับ เป็นคนที่ใช้ชีวิตที่เหลื่ออย่างสงบ คนกลุ่มนี้จะพูดว่า “นี่ก็ไกลมากพอแล้วนะ เกินกว่าที่ฉันสามารถหรือต้องการที่จะไปถึง” Camper ไม่เหมือน Quitter ที่มีการจัดการกับการทำทายน้อยที่สุดพวกเขาจะได้รับผลประโยชน์บ้างจากการเดินทางที่แสนจะง่าย พวกเขาจะเสียดสละบ้างและทำงานอย่างขยันหมั่นเพียรเท่ากับที่เขาคิดว่าเขาจะทำได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า Camper จะประสบความสำเร็จในการที่จะไปถึงสถานที่ตั้งค่าย แต่พวกเขาก็ไม่สามารถที่จะรักษาความสำเร็จไว้ได้นอกจากที่ก้าวขึ้นไปสู่ความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง

3. Climber คือ บุคคลผู้ซึ่งอุทิศตัวให้กับการก้าวขึ้นความสำเร็จชั่วชีวิต เป็นคนที่มีความมุ่งมั่น ขยัน กระตือรือร้นและพยายามที่จะก้าวไปข้างหน้า ซึ่งบุคคลประเภทนี้จะไม่สนใจถึงพื้นที่ ข้อได้เปรียบหรือข้อเสียเปรียบ เคารพหัดดีหรือเคารพหัดร้าย พวกเขาจะก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง Climber จะเป็นบุคคลที่คิดในสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ยอมให้อายุ เพศ เชื้อชาติ ร่างกาย หรือความพิการทางจิตใจ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคมาอยู่ในหนทางของการก้าวขึ้นไปสู่ความสำเร็จ

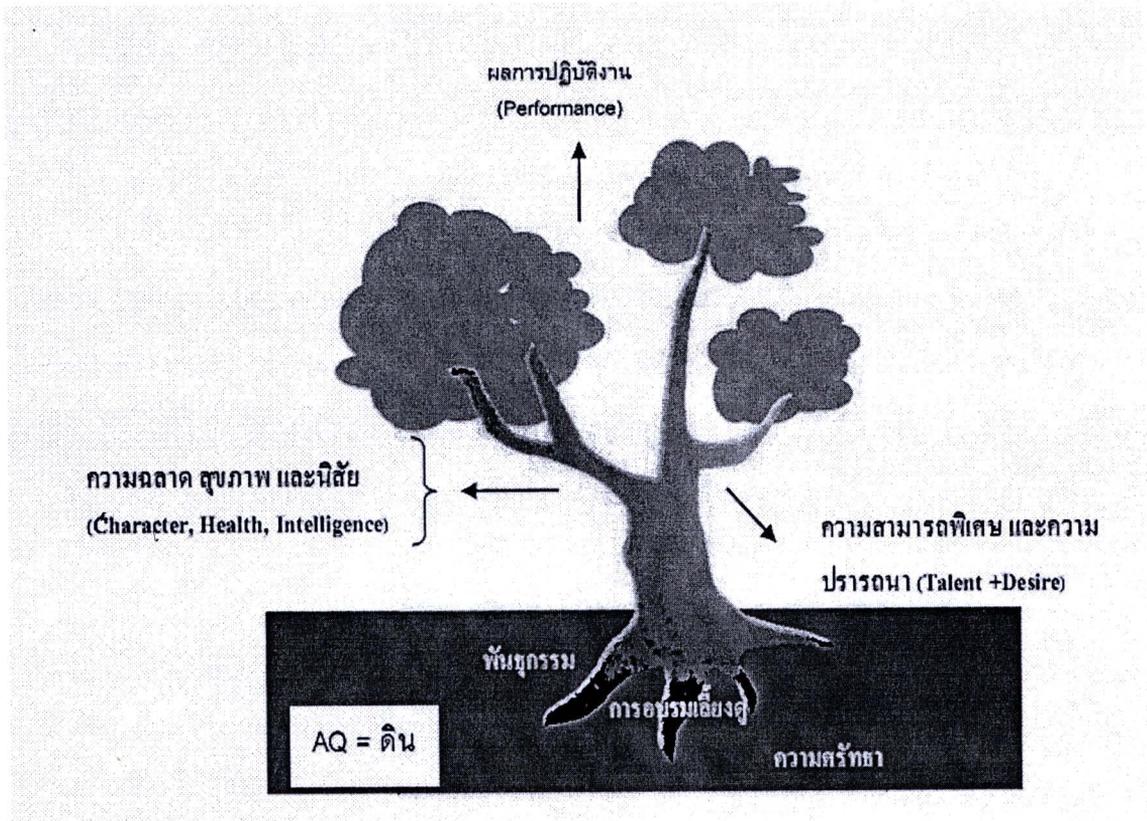
จากการแบ่งกลุ่มทั้ง 3 ระดับนี้ Stoltz ได้มีการเปรียบเทียบกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow (Maslow's of motivation) ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow

ที่มา. จาก *AQ อีดกินพิกิด* (ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์, ผู้แปล, หน้า 55), โดย พี. จี. สตอลทซ์, 2548, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

สตอลทซ์ (2548, หน้า 56) ได้เปรียบเทียบสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความสำเร็จของมนุษย์ว่าเป็นดั่งชิ้นส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ โดยเปรียบเทียบเป็นแผนผังต้นไม้ เพื่อจะได้แยกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามแนวทางของความสำเร็จ จากหลักความเป็นจริง แล้วถ้าความสามารถของแต่ละบุคคลมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ และขาดความพยายามในการจะต้านทานความยากลำบาก พวกเขาจะคงหยุดความเจริญในศักยภาพของพวกเขา หรือในกรณีที่คนเรามีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในปริมาณที่สูงเพียงพอ คนก็จะเหมือนต้นไม้ที่สามารถเจริญเติบโตบนภูเขาสูงได้ ซึ่งลักษณะของบุคคลจะแสดงบทบาทของความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ดังนี้

ภาพ 2 ต้นไม้แห่งความสำเร็จ

ที่มา. จาก *AQ อึดเกินพิภพ* (ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์, ผู้แปล, หน้า 57), โดย พี. จี. สตอลทซ์, 2548, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

จากภาพ 2 อธิบายได้ ดังนี้

ใบ แสดงถึง ผลการปฏิบัติ หมายถึง สิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงลักษณะต่าง ๆ ของเรา ที่ปรากฏแก่สายตาผู้อื่นหรือลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลที่ปรากฏแก่เรา ซึ่งจะประเมินความสำเร็จได้จากวัน เวลา การแต่งงาน การมีหน้าที่การงาน เป็นต้น

กิ่งก้าน แสดงถึง ความสามารถพิเศษและความปรารถนา หมายถึง ความสามารถพิเศษ คือ การแสดงทักษะ ประสพการณ์ สมรรถภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมี ความปรารถนา ซึ่งเป็นตัวอธิบายถึงแรงจูงใจที่ทำให้คนเรามีความกระตือรือร้น มีความอยาก มีแรงขับและมีความทะเยอทะยาน ซึ่งทั้งความสามารถพิเศษและความปรารถนา คือ สิ่งที่ต้องมีทั้งสองอย่างเพื่อความสำเร็จ

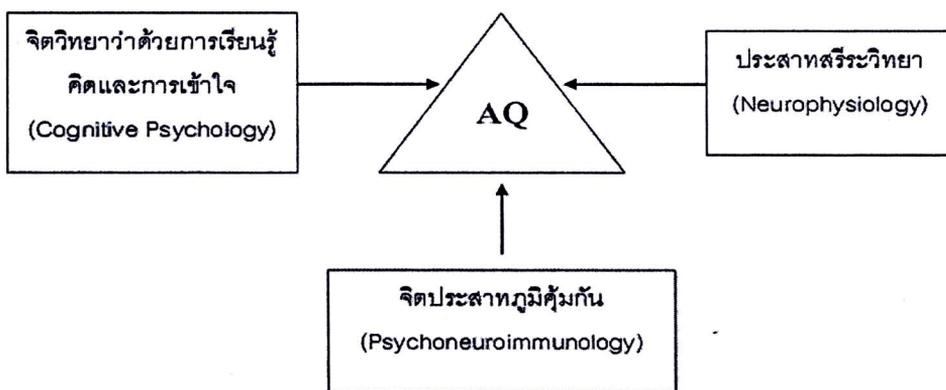
ลำดับ แสดงถึง ความฉลาด สุขภาพ และบุคลิกลักษณะท่าทาง ซึ่งศาสตราจารย์ ฮาเวิร์ด การ์ดเนอร์ อาจารย์ทางจิตวิทยา มหาวิทยาลัยฮาเวิร์ด แสดงการวัดความฉลาดของคนเราไว้ 7 ด้าน คือ ภาษาศาสตร์ กลศาสตร์ ความรู้เรื่องอวกาศ ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดนตรี ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสัมพันธ์ในตัวของบุคคล ซึ่งความฉลาดของคนเราจะแตกต่างกันไปตามระดับ บางคนอาจจะเด่นด้านใดด้านหนึ่ง และความฉลาดที่เด่นชัดของแต่ละบุคคลจะมีผลต่ออาชีพที่เหมาะสม จะใช้เป็นตัวจำแนกอาชีพของคนได้ อารมณ์และสุขภาพจะมีผลต่อความสามารถในสำเร็จของคนเรา กล่าวคือ ถ้ามีความวิตกกังวลจนล้มป่วยหรือได้รับบาดเจ็บ ก็อาจทำให้คุณไม่ประสบความสำเร็จ บุคลิกลักษณะของมนุษย์ที่มีความเจริญและพัฒนาต้องมีบุคลิกลักษณะที่มีความยุติธรรม ต้องมีเหตุผล ซื่อสัตย์ สุขภาพ สุขุมรอบคอบ กล้าหาญ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

ราก แสดงถึง พันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดู และความเชื่อ พันธุกรรมจะเป็นตัวที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ และระดับของความวิตกกังวลที่มีผลต่อการแสดงออกพฤติกรรมของบุคคลด้วย การเลี้ยงดูก็มีอิทธิพลต่อความฉลาด นิสัยการบริโภค การพัฒนาบุคลิกลักษณะ และมีผลต่อทักษะ ความปรารถนา และการแสดงออก ความเชื่อ คือ สิ่งที่ยังคับให้เกิดความหวัง และการแสดงออกทางจริยธรรม การกระทำของบุคคล และการคิดค้นหาวิธีการในการพิสูจน์ความจริง ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพต้นไม้ของความสำเสร็จ

ทฤษฎีความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

Stoltz (1997, pp. 83-84) กล่าวว่า ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคมีแนวคิดพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ 3 สาขา ในการประกอบกันเป็นผนังแต่ละด้านที่ประกอบกันขึ้นเป็นพีระมิดแห่งความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ซึ่งองค์ประกอบของ 3 หลักการดังกล่าว คือ จิตวิทยาว่าด้วยการเรียนรู้-การคิดและการเข้าใจ (cognitive psychology) สรีระวิทยาของระบบประสาท (neurophysiology) และอิมมูโนวิทยาของจิตประสาทหรือจิตประสาทภูมิคุ้มกัน (psycho neuroimmunology) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่จะอธิบายว่าทำไมบางคน บางกลุ่ม หรือบางหน่วยงาน จึงมีคนเพิกเฉยละทิ้งงาน แต่ก็มีบางกลุ่มที่ยืนหยัดทำงานต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์ 3 สาขา ที่เป็นทฤษฎีพื้นฐานสำคัญของเอคิว ซึ่ง Stoltz (1997, p. 84) กล่าวว่า จิตวิทยาว่าด้วยการเรียนรู้การคิดและการเข้าใจ (cognitive psychology) พบว่า คนจำนวนมากเข้าใจว่าอุปสรรค ความคับข้องใจที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตน ทำให้เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง และไม่รู้จักระจัดการปัญหาอย่างไรดี นานเข้าคนเหล่านี้ก็จะทุกข์ทรมานล้มเหลวจมอยู่กับความทุกข์จากอุปสรรค ตรงกันข้ามบางคนคิดว่าความคับข้องใจเป็นสิ่งชั่วคราวเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญเพื่อจะเติบโตต่อไป คนกลุ่มนี้ยังคงมีความหวัง มีกำลังใจที่จะฟันฝ่าอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จ สรีระวิทยาของระบบประสาท (neurophysiology) พบว่า ความสามารถในการขจัดอุปสรรคและความยากลำบากของคนเรานี้เกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและสุขภาพจิตของตนเองโดยตรง บางคนแม้จะป่วยด้วยโรคมะเร็ง แต่ก็ยังมีชีวิตอยู่ไปได้เป็นสิบปี ส่วนคนที่ไม่อยากมีชีวิตอยู่ ก็มักจะเจ็บป่วยถึงแก่ชีวิตได้ง่าย ๆ ความเข้มแข็งในจิตใจ และการควบคุมตนเองจะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันต้านทานโรคภัยไข้เจ็บของร่างกายผู้สูงอายุ หากได้รับการกระตุ้นให้กำลังใจ เข้าร่วมกิจกรรมรวมหมู่ เช่น เต้นรำ ร้องเพลง เล่นหมากรุก เล่นปิงปอง ก็จะทำให้คึกคักกระปรี้กระเปร่า ลดอัตราป่วยลง หากเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับบ้าน จะเห็นว่า คนกลุ่มแรกอายุยืนยาวกว่าและเจ็บป่วยน้อยกว่า

ภาพ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์ 3 สาขาที่เป็นรูปแบบของความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรค

ที่มา. จาก AQ อึดเกินพิภค (ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์, ผู้แปล, หน้า 60), โดย พี. จี. สตอลทซ์, 2548, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

หลักการสำคัญของความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

Stoltz (1997, pp. 102-103) กล่าวว่า หลักการสำคัญ ๆ ของความสามารถในการเผชิญอุปสรรคมีอยู่ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

หลักการที่ 1 คือ C มาจากคำว่า Control คือ ความสามารถในการควบคุม การรับรู้ว่ามีความสามารถในการควบคุมต่อภาวะวิกฤตมากน้อยเท่าไร ผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูง จะรับรู้ได้ถึงสามารถในการควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตได้มากกว่าผู้ที่มีระดับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ เช่น ท่านตั้งใจทำงานอย่างเต็มที่แต่ถูกตำหนิจากผู้บังคับบัญชา ปฏิกริยาก็คือ อาจจะต้องคิดหาทางเลือกอย่างอื่นอย่างรวดเร็ว อันนี้ก็คือ การที่จะพยายามที่จะควบคุมสถานการณ์ให้ได้ การควบคุมมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ซึ่งจะเป็นการควบคุมสถานการณ์ที่สามารถพบกันได้บ่อยมาก ก็คือ การควบคุมสถานการณ์หลังจากที่ได้สติแล้ว เช่น ถ้าเกิดปัญหาขึ้นจากการโต้ตอบก็อาจจะเป็นการพุดจาที่จะทำให้เสียใจภายหลัง หรือการกระทำที่ทำให้เสียใจภายหลัง เช่น ในกรณีนี้อาจเป็นการโต้แย้ง ถกเถียง ตวาดเสียงดัง ใช้อารมณ์กับผู้บังคับบัญชาหรือกระแทกประตู แต่หลังจากที่คิดแล้ว ตัดสินใจแล้วก็กลับไปโต้ตอบอีกต่อสถานการณ์นั้น เช่น อาจจะไปขอโทษ ซึ่งพบได้ทั่ว ๆ ไป รูปแบบที่ 2 คือ การควบคุมสถานการณ์ทันที โดยที่เมื่อมีเหตุการณ์สถานการณ์หรือปัญหาเกิดขึ้น บางครั้งความรู้สึกภายในอาจรู้สึกโกรธ รู้สึกผิดหวัง รู้สึกหมดหวัง แต่ความรู้สึกเหล่านั้นจะถูกปลดโดยความรู้สึกในทางบวก และมีปฏิกริยาที่ออกมาทางบวก โดยทันที เช่น ขอบคุนที่เจ้านายช่วยวิเคราะห์ วิจารณ์ ได้ใช้เวลาดูผลงาน และจะนำไปปรับปรุงเพื่อที่จะทำให้ดีขึ้น มีความคิดในทางบวกว่า เจ้านายหวังดี และอยากให้งานดี จึงตำหนิ นั่นคือ C หรือการควบคุมสถานการณ์ ที่ต้องการและจะต้องฝึกฝน

หลักการที่ 2 คือ O2 ใช้แทน Origin และ Ownership หมายถึง จุดเริ่มต้นของปัญหา และความเป็นเจ้าของ กล่าวคือ ใครหรืออะไรเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาและอุปสรรค และฉันเป็นเจ้าของ หรือมีภาระต้องรับผิดชอบผลที่ตามมาของปัญหาและอุปสรรคที่ระดับไหน การถือว่าปัญหาขององค์กรเป็นปัญหาของเรา แล้วก็พยายามแก้ไขปัญหานั้นเป็นทีม ไม่ใช่พยายามโทษคนอื่น ถ้าหากว่ามีการทำความผิดมันไม่ใช่ความผิดของฉัน เพราะฉะนั้นฉันไม่แก้ปัญหานั้น ทุก ๆ คนในทีมจะต้องคิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของตัวเองพยายามที่จะช่วยคิดแก้ไขโทษหาหมึกกับโทษหาของตัวเอง ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นอีกส่วนที่ทำให้คน ๆ นั้น

เป็นคนที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูง เช่น บริษัทยอดขายลดลงทุก ๆ คนจะคิดว่า เป็นปัญหาของตน จะช่วยคิดแก้ปัญหา เช่น ฝ่ายการตลาดจะคิดว่าจะทำให้ผลิตภัณฑ์ คุณภาพดี ต้นทุนถูกลงได้อย่างไร ฝ่ายขายจะพยายามคิดว่าจะใช้วิธีการเทคนิคการขายแบบไหน และฝ่ายบริหารจะพยายามปรับปรุงนโยบายบริษัท นั่นก็คือ ทุก ๆ คนในองค์กรก็พยายาม คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร คือ ปัญหาของตนเอง และพยายามช่วยกันแก้ไข

หลักการที่ 3 คือ R มาจากคำว่า Reach หมายถึง ปัญหาอุปสรรคนี้จะกระจายไป ถึงพื้นที่อื่น ๆ ในชีวิตมากน้อยเท่าไร คนที่มีระดับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ จะตอบสนองปัญหาและอุปสรรค โดยปล่อยให้วิกฤตทำลายด้านอื่น ๆ ในชีวิตไปด้วย เช่น การพบกับสิ่ง ที่เลวร้ายจะทำให้วันนั้นไม่ดีทั้งวัน ถ้าหากว่าเป็นนักเรียนสอบเข้า มหาวิทยาลัยไม่ได้ในสาขาวิชาที่ต้องการแล้ว จะนอนไม่หลับ จะเศร้า โศก

หลักการที่ 4 คือ E มาจากคำว่า Endurance หมายถึง ความยืดหยุ่นของปัญหา ปัญหา และอุปสรรคจะยังคงอยู่ยาวนานแค่ไหน หรือสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคจะคงอยู่ ยาวนานเท่าไร มองโลกในแง่ดี เป็นคนมองโลกในทางบวก พยายามเห็นปัญหาให้เป็น ปัญหาที่เล็กก็จะทำให้เขาสามารถฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ในที่สุด ในชีวิตประจำวันของคนเรา หรือในการทำงานทุก ๆ อย่าง ก็จะมีปัญหาเล็กบ้างใหญ่บ้าง การอดทนต่อปัญหาที่เป็น สิ่งหนึ่งที่จะทำให้ในที่สุดปัญหานั้นก็จะหายไป

Stoltz (1997, p. 104) หลักการทั้ง 4 ข้อ (CORE) ของความสามารถในการเผชิญ อุปสรรคต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กัน และทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน คนที่มีความสามารถ ในการเผชิญอุปสรรคสูงจะเป็นคนที่มองเห็น โอกาสในทุก ๆ ครั้งที่มีปัญหา และรู้จักใช้ โอกาสนั้นอย่างมีประสิทธิภาพในการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น ลักษณะของผู้ที่จะประสบ ความสำเร็จ

นอกจากนี้ สตอลทซ์ (2548, หน้า 70) ยังได้เสนอแนวคิดที่ว่า คนที่มีความสามารถ ในการเผชิญอุปสรรค ซึ่งความสามารถในการเผชิญอุปสรรค ประกอบด้วยหลัก 2 ประการ คือ หลักการทางวิทยาศาสตร์ และหลักการปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสามารถ ในการเผชิญอุปสรรค ประกอบด้วย

1. การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น (L-Listen to your core response) หมายถึง ความสามารถในการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุ

และแนวทางในการแก้ไข เพราะการฟังเป็นพื้นฐานทางแนวคิดของมนุษย์ที่จะนำไปสู่
แนวทางการปฏิบัติ

2. การตั้งมั่นในเหตุผลและหลักเกณฑ์ (E-Establish acceptability) หมายถึง การมี
จุดมุ่งหมายที่แน่นอนและตั้งมั่นยึดมั่นยึดเอาแนวคิดนั้นไปสู่การปฏิบัติจริง

3. การวิเคราะห์แยกแยะ (A-Analyze the evidence) หมายถึง การพินิจพิจารณา
อย่างละเอียดรอบคอบเพื่อนำมาเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4. การปฏิบัติ (D-Do something) หมายถึง การลงมือกระทำตามที่ได้วางแผนการ
ทำงานตามขั้นตอนที่วางไว้เพื่อให้ประสบผลสำเร็จโดยมีระยะเวลาในการปฏิบัติที่แน่นอน

คุณลักษณะของผู้ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

สตอลทซ์ (2548, หน้า 71) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้ที่มีความสามารถในการ
เผชิญอุปสรรค มีรายละเอียด ดังนี้

1. มีการตั้งเป้าหมายหรือตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าในสิ่งที่ต้องการ
ไว้ล่วงหน้า และมีความพยายามที่จะมุ่งไปยังจุดหมายนั้น

2. มีจิตใจเด็ดเดี่ยวเข้มแข็ง (strong-minded) หมายถึง การไม่หวาดกลัวต่อ
ภัยอันตราย และไม่คิดว่าตนเกิดมาเคราะห์ร้าย คนที่มี strong minded มีลักษณะอ่อนโยน
แต่ไม่อ่อนแอเด็ดขาด เคารพบนอบต่อผู้ที่เป็นใหญ่กว่า มีความเมตตากรุณาต่อผู้น้อย
ไม่ฉุนเฉียว โกรธง่าย

3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) หมายถึง คนที่เชื่อว่า ตนเองสามารถ
กระทำในสิ่งที่ตั้งความมุ่งหวังไว้ได้สำเร็จ บุคคลประเภทนี้มีลักษณะพึ่งตนเอง ไม่กลัว
ความผิดพลาด เมื่อทำผิดแล้วถือว่าความผิดพลาดนั้นเป็นบทเรียนเพื่อสอนให้ทำในสิ่งที่
ถูกต้องไป

4. มีพลังอำนาจของความคิดและพลังจิตที่แรงกล้า (will-power) เพื่อเป็นเครื่อง
นำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการบุคคลที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคสูงกับบุคคล
ที่มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำค่อนข้างแตกต่างกันมาก ซึ่งกลุ่มมีความสามารถ
ในการเผชิญอุปสรรคสูงจะสามารถควบคุมและรับมือกับสถานการณ์ปัญหาที่เข้ามาเผชิญ
ได้ดีกว่ากลุ่มที่มีระดับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคต่ำ เพราะฉะนั้นความสามารถ

ในการเผชิญอุปสรรค เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์นั้น ๆ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมสถานการณ์ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

เกษร ภูมิดี (2546) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนที่มีบุคลิกภาพและรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน พบว่านักเรียนที่มีบุคลิกภาพด้านการสัมฤทธิ์ผลสูง หรือนักเรียนที่มีความต้องการที่จะทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยความชำนาญ และความพยายามสูง มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคสูงกว่านักเรียนที่มีบุคลิกภาพด้านการสัมฤทธิ์ผลปานกลาง และผลสัมฤทธิ์ต่ำ และนักเรียนที่มีบุคลิกภาพด้านการสัมฤทธิ์ผลปานกลาง มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรคสูงกว่านักเรียนที่มีบุคลิกภาพด้านการสัมฤทธิ์ผลต่ำ

ภูมิบัณฑิต หัตถนิรันดร์ (2547) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) และเชาวน์ปัญญาด้านธรรมจริยธรรม (MQ) กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการแก้ไขปัญหาและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมธาวดี ตั้งขะมาน (2548) ศึกษาเรื่อง ตัวแปรคัดสรรที่สัมพันธ์กับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 จังหวัดหนองคาย ปีการศึกษา 2547 พบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ อัดโนทิสน์ ความเครียด ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น การมุ่งอนาคต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความรับผิดชอบ และรูปแบบการเลี้ยงดู มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

Diener and Dweck (1980) ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความหมดอาลัยตายอยาก กระบวนการของความสำนึก พบว่า เด็กที่หมดอาลัยตายอยากมองความล้มเหลวเป็นผลสืบเนื่องมาจากพวกเขาขาดความสามารถ และไม่สามารถเอาชนะอุปสรรคได้ ส่วนเด็กที่มีความเชี่ยวชาญ (mastery children) จะเน้นปัจจัยแรงจูงใจและมองความล้มเหลวว่าสามารถเอาชนะมันได้ แม้ว่าการแสดงออกของเด็ก 2 กลุ่มนี้อยู่ในระหว่างความสำเร็จ

หรือก่อนการล้มเหลว แต่งานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาได้แนะนำว่า เด็กเหล่านี้อาจจะแตกต่างในเรื่องของการรับรู้ที่ว่า ความสำเร็จของพวกเขาสามารถเกิดขึ้นอีกได้ และความล้มเหลวสามารถหลีกเลี่ยงได้ งานวิจัยปัจจุบันเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของความแตกต่าง เด็กจะต้องทำงานที่เผชิญกับความสำเร็จ ความล้มเหลวเด็กครึ่งหนึ่งจะถูกถามเกี่ยวกับการแสดงออกของพวกเขาหลังจากประสบความสำเร็จ และอีกครึ่งหนึ่งจะถูกถามเกี่ยวกับความล้มเหลว ความแตกต่างที่เกิดขึ้น คือ เด็กที่หมดกำลังใจตายอยาก จะประเมินจำนวนความสำเร็จที่ได้รับต่ำเกินไป (และประเมินจำนวนความล้มเหลวสูงเกินไป) ไม่มองว่าความสำเร็จเป็นตัวชี้บ่งถึงความสามารถ และไม่คาดหวังว่าความสำเร็จจะมีความต่อเนื่อง ความล้มเหลวที่ตามมาจะทำให้พวกเขาลดคุณค่าของตัวเองลงแต่เด็กที่มีความเชี่ยวชาญจะไม่สะทกสะท้านต่อความล้มเหลว ดังนั้น เด็กที่หมดกำลังใจตายอยากจะมองความสำเร็จในลักษณะที่ไม่โดดเด่น ไม่สามารถทำนายได้ ไม่ยาวนาน และประสบความสำเร็จน้อย

ศศิธร แสงใส (2550) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะบางประการกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค (AQ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะของปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว ความทะเยอทะยาน การมองโลกในแง่ดี เซาว์นอารมณ์ ปัจจัยด้านวิธีการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบ คือ แบบทะนุถนอม แบบพึ่งตนเอง แบบรักตามใจ ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ ความมีวินัยในตนเอง ความสามารถในการปรับตัว การมองโลกในแง่ดี เซาว์นอารมณ์ และปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบทะนุถนอม การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเอง การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความทะเยอทะยาน มีความสัมพันธ์ทางลบกับความสามารถในการเผชิญอุปสรรค อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวแปรปัจจัยด้านจิตลักษณะ ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี ความสามารถในการปรับตัว และปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูตนเองแบบพึ่งตนเอง ส่งผลทางบวกต่อความสามารถในการเผชิญอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทางด้านความทะเยอทะยาน ส่งผลทางลบต่อความสามารถในการเผชิญอุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วันเพ็ญ วิวิธศิริ (2550) ศึกษาเรื่อง การสร้าง โปรแกรมการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในการทำงานของพยาบาลวิชาชีพ ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพยาบาลวิชาชีพ ที่มีประสบการณ์ทำงานไม่เกิน 15 ปี จำนวน 250 คน พบว่าพยาบาลวิชาชีพที่มีระดับการศึกษา และประสบการณ์แตกต่างกันมีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคแตกต่างกัน และหลังเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาความสามารถในการเผชิญอุปสรรคพบว่า พยาบาลวิชาชีพมีระดับความสามารถในการเผชิญอุปสรรคเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

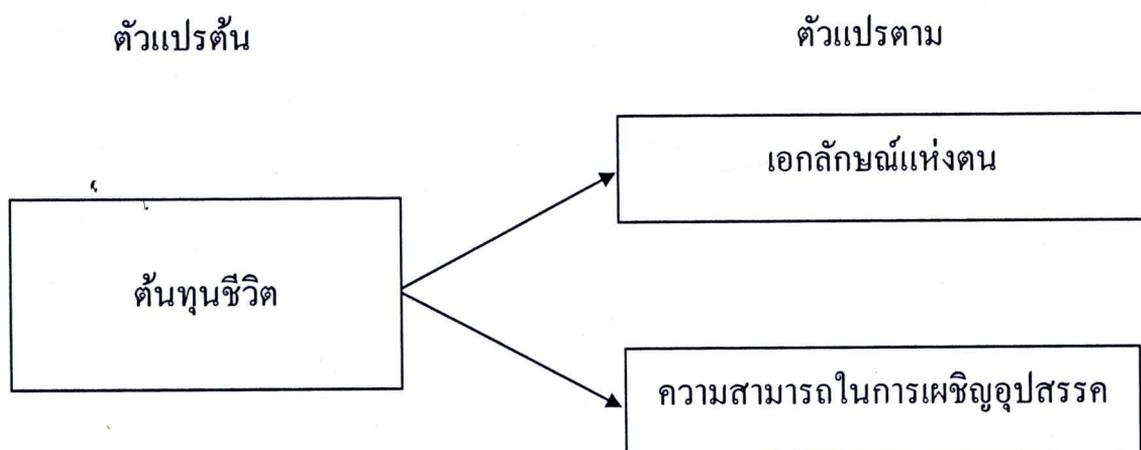
ชญญา มาศ คำมาตา (2550) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฟ้อุปสรรคของนักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่านักเรียนที่มีลักษณะจิตสังคม ได้แก่ เพศ และสาขาวิชาที่เรียนแตกต่างกันมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฟ้อุปสรรคไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มีลักษณะทางจิต ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคต ภาวะผู้นำ และประสบการณ์ความสำเร็จในชีวิต มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฟ้อุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนลักษณะทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฟ้อุปสรรคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ต้นทุนชีวิตเปรียบเสมือนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของไทยที่ฝังงมที่อยู่ในชุมชนสังคมไทย และทำให้เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูเจริญเติบโต มีความเข้มแข็งด้านจิตใจ สังคม สติปัญญา และมีผลเกี่ยวข้องกับ การเกิด และยับยั้งพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่าสถานะเศรษฐกิจของครอบครัว และสภาพครอบครัวในบริบทต่าง ๆ ทำให้เด็กสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข ขณะเดียวกัน ต้นทุนชีวิตเป็นเสมือนกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมทำให้เด็กมีค้นพบเอกลักษณ์แห่งตน และมีพัฒนาการที่เหมาะสม เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพอันเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของต้นทุนชีวิต ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิต และความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนชีวิตกับเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนอาชีวศึกษา
ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีกรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย